

เรื่องเมืองสวรรค์

ของ

ลัทธิศรัทธาญาณ

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

พันเอก พระนรินทรสงคราม

(เจริญ จำบุญฤทธิ์)

ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร

วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๔๘

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอก พระนรินทร์-
สงคราม (เจริญ จำรูญฤทธิ์) กำหนดงานในวันที่ ๓
เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๘ ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัด
โสมนัสวิหาร เจ้าภาพได้ยื่นความจำนงค์ต่อหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร เพื่อขออนุญาตจัดพิมพ์เรื่อง เมืองสุวรรณ
ของเสฐียรโกเศศ และเรื่องสุภาษิตอิศริยาณ รวม ๒ เรื่อง
ด้วยกัน กรมศิลปากรมีความยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้
ดังประสงค์

งานของเสฐียรโกเศศ ซึ่งมีต้นฉบับรักษาไว้ ณ หอ
สมุดแห่งชาติมีมากด้วยกัน มีทั้งงานในด้านวรรณคดี
อักษรศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ โบราณคดี ประวัติศาสตร์
คำสอน ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม คิดป
รวมทั้งเรื่องเบ็ดเตล็ดต่างๆ ซึ่งผู้สนใจจะขอทราบชื่อได้
ณ หอสมุดแห่งชาติ และท่านผู้ประพันธ์ยินดีที่จะมอบให้
ผู้ต้องการนำไปจัดพิมพ์เผยแพร่ได้ทุกโอกาส

ส่วนภานิธิศรญาณ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า
 เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ^๕ นั้น เป็นของหม่อมเจ้าอิศรญาณ
 ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ^๕ กรมหลวงมหิศวรินทราเมศวร
 ทรงแต่ง หม่อมเจ้าอิศรญาณองค์นั้นนามเดิมว่ากระไร
 หาทราบไม่ ทรงผนวชอยู่ด้วยบวรนิเวศ ได้พระนามฉายาว่า
 อิตถธรรมาโณ มีเรื่องเล่ากันว่า เจ้าอิศรญาณนั้นจริต
 ไม่สู้ปรกติ ครึ่งหนึ่งทำอะไรวิปริตไป พระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^๕ คำนวณว่าน่า และดูเหมือน
 ๕ ผู้คนจะแสดงอาการเห็นชอบด้วยพระคำ^๕ นั้น เจ้าอิศร-
 ญาณน้อยใจจึงแต่งเพลงยาวฉบับนี้ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมึ
 ข้อความอยู่หลายตอนที่น่าว่าคมคาย จัดว่าเป็นตลกนิธิต
 ดอนใจได้และเป็นที่นิยมแพร่หลาย เช่นที่ว่า “ชาย
 ข้าวเปลือกหอยง้าวสารโบราณว่า นาฟังเรือเสือฟัง
 ป่าอักษณาสัย เราก็จิตคิดดูเล่าเขาก็ใจ รักกันไว้ดี
 กว่าชังระวังการ ”

กรมศิลปากรขออนุโมทนาคุณบุญราศี ซึ่งเจ้าภาพ
 ได้นำเพ็ญเป็นปีศุภฐานธรรม และได้ให้พิมพ์หนังสือ^๕

ก

แจกจ่ายเป็นวิทยาทาน ขออุทิศผลบุญทั้งปวงจงเป็นพดล
ปัจจัยอำนวยการคุณมณูญผลแต่วิญญาณของ พันเอก
พระนรินทร์สงคราม ให้ประดับสู่ตามควรแก่ศิวิถัยใน
ดัมปราคพวงทุกประการ

วิเชียรแพทยาคม .

(หลวงวิเชียรแพทยาคม)

รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร

๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๙

คำไว้อาลัย

คุณต๋มจิตต์ ศรีชัยรัตน์ กับด๋ามของเธอ คือคุณ
ต๋ม ศรีชัยรัตน์ได้มาหาข้าพเจ้า และได้ขอร้องให้ข้าพเจ้า
เขียนเรื่องเกี่ยวกับ พันเอก พระนรินทรสงคราม บิดาของ
เธอ (ในฐานะที่ข้าพเจ้าเคยเป็นเพื่อนสนิทกันมากับคุณพระ)
เพื่อจะได้นำไปพิมพ์ลงใน หนังสือ สำหรับแจก แก่ผู้ไปให้
เกียรติในการพระราชทานเพลิงศพของคุณพระ ข้าพเจ้าได้
รับสนองด้วยความยินดี โดยที่เห็นว่าเป็นเกียรติและเป็น
โอกาสสุดท้ายที่จะแสดงความหวังดีต่อมิตร ที่ต้องจากกัน
ไปอย่างไม่มีโอกาสที่จะได้พบกันอีก

คุณพระนรินทรสงคราม เริ่มรู้จักกับข้าพเจ้าที่กรม
ทหารปืนใหญ่ที่ ๒ ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลบางซื่อ ขณะนั้นเป็น
กรมทหารที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่ บ้านพักนายทหารยังสร้างไม่เสร็จ
ต๋มบุรณ์ นายทหารคนโตมีครอบครัวก็ได้เข้าไปอยู่ในบ้าน
ที่ทำเสร็จแล้วก่อน ส่วนคุณพระกับข้าพเจ้ายังเป็นโสดอยู่
จึงต้องไปอาศัยอยู่ที่ทำการกองบังคับการกรมชั่วคราว และ

อยู่ห้องเดียวกัน ห้องทอynnเด็กมาก เราคงเตียงต้องเตียง
หันหน้าเข้าหากัน เหลือที่ว่างหน้าเตียงกว้างพอเดินได้คน
เดียว เวลามาเราตนนอนพร้อมกันเมื่อได้ขึ้นเตียงแตรปลุก
เคยชนกันตรงหน้าเตียงหลายครั้งจนทำให้เราต้องหัวเราะกัน
อย่างขบขัน ครนมีบ้านพักพอที่จะย้ายไปอยู่ได้แล้ว เราก็
ได้ไปอยู่ร่วมเรือนหลังเดียวกันอีก จนกระทั่งคุณพระย้าย
จากบ้านนั้นไป ต่อมาก็ไม่มีโอกาสได้อยู่ร่วมกันอีก แต่ก็พบ
กันเสมอ ๆ ตามแต่โอกาสจะอำนวย

ข้าพเจ้าขอแนะนำวิธีดำเนินชีวิต ของ คุณพระ นรินทร
สงครามมากตามทัศนะของข้าพเจ้า เพื่อเป็นการไว้อา
ถัย และบางที่อาจจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจได้บ้าง คุณ
พระนรินทรสงครามถือแนวดำเนินชีวิตที่เรียกว่า “พึ่งตนเอง”
ตามพระพุทธโฆษาท อตฺตา หิ อตฺโน นาโถ แน่ละแนวน
ย่อมไม่ทำให้ผู้ถือเฟื่องฟูปรุปรืาด แต่ก็ค่อย ๆ ก้าวหน้า
ไปที่ดีขึ้น ๆ อย่างมั่นคงและแน่นอน ไว้ใจได้ว่าจะไม่
พลงดเป็นอันขาด ผู้ที่ถ้ามารรรักษาแนวทาง “พึ่งตนเอง”
ได้ตลอดไป จักต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๓ ประการ
คือมีความมกน้อยหรือสันโดษ พอใจในสิ่งที่ตนได้อยู่หรือ

น้อยอย่างหนึ่ง ไม่ปรารถนาสิทธิพิเศษคืออยากได้อะไรเกิน
 หนึ่งอย่างหนึ่ง กับระมัดระวังคนไม่กระทำความผิดหรือ
 บกพร่อง หรือกระทำความผิดมีรายจนเป็นเหตุให้ต้องบ้องกัน
 ความผิดที่กระทำลงไปนั้นอย่างหนึ่ง ที่จริงถ้าได้มีต้น-
 โศกแล้ว อีก๒ อย่างก็ย่อมจะไม่เกิดขึ้นเลย เพราะถ้ามี
 ความพอใจเสียแล้วก็ย่อมจะไม่แสวงหาสิ่งที่ไม่ชอบธรรมใน
 ที่สุดความผิดนั้นก็จะไม่เกิดขึ้นเลย

การปฏิบัติตนตามที่คุณพระนรินทรสงครามยึดถือ นั้น
 ไม่ใช่เป็นของง่าย เพราะจะต้องปฏิบัติตามแนวศีลธรรม
 บังคับกาย วาจา ใจ อยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้นจะต้องต่อ
 สู้ไม่ยอมแพ้ได้ง่าย ๆ ในเมื่อเห็นความเฟื่องฟูของผู้คนที่ดำ-
 เนินชีวิตตามแนว “พึ่งคนอื่น” ซึ่งมักจะทำให้เกิดความ
 ดังเดไม่แน่ใจว่าแนวของตนจะเป็นทางที่ถูก โดยพิจารณา
 เห็นถ่องแท้ว่า นั้นเป็นทางไม่ถาวรและเป็นทางไม่บริสุทธิ์
 ซึ่งเต็มไปด้วยคำครหา แต่อย่างไรก็ดีคุณพระได้ต่อสู้จนมี
 ชัยชนะอย่างงดงาม ดังฐานะของคุณพระเป็นเครื่องพิสูจน์
 ให้เห็นประจักษ์อยู่แล้ว ว่าค่อยๆ ก้าวหน้าไปอย่างมีเกียรติ
 เป็นลำดับจนถึงวาระสุดท้าย ในทางราชการคุณพระมียศถึง

พันเอก และม้ายำแห่งเป็นถึงเจ้ากรมเดิมย่นตรา ดำหรับ
ทางส่วนตัวก็มีฐานะมั่นคง ทั้งนด้วยนาพกนาแรงของตนเอง
แท้ ๆ ไม่มีใครช่วยเหลือหรือหยิบยื่นให้เลย

คุณพระนรินทร์สงครามเป็นผู้มีความเพียรดี มีความ
อุตริตค่อหน้าทำการงาน และพยายามหาความก้าวหน้าเสมอ
เมื่อเป็นผู้ปกครองคนอื่นก็ถือหลักความยุติธรรม มีพรหม
วิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

ในแง่ความรักครอบครัวนั้น ถึงแม้ข้าพเจ้าไม่มีใครจะ
ได้เห็นในตอนที่ครอบครัวไปแต่ก็ดี แต่ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า
คุณพระคงจะมีความรักครอบครัวมาก ที่กตาดำดวเช่นนี้
เพราะเคยเห็นนิสัย บาง อย่างของ คุณพระที่อาจ จะนำมา อนุ-
มาณความรักครอบครัวของคุณพระได้ คือเมื่อคุณพระเพียง
ดังนี้ คุณพระรักใคร่มันเป็นอย่างดี คุณพระจะทนดูไม่ได้
ถ้าใครไปรังแกมันเข้า

ในเบื้องปลายของชีวิต คุณพระสนใจในเรื่องธรรม
มาก และชอบใช้เวลาให้หมดไปด้วยการอ่านหนังสือประ
เภทธรรม ข้าพเจ้าได้ไปหาคุณพระเมื่อก่อนที่จะสิ้นไม่นาน

(๕)

นัก คุณพระยังได้คุยเรื่องธรรมกับข้าพเจ้าแต่อย่างเดียว
เท่านั้น

เมื่อคุณท้าว ๗ ไปแล้ว ชีวิตของคุณพระปราศจากความ
มัวหมองตั้งแต่ต้นจนถึงกาดอดด้าน นับว่าเป็นผู้อยู่ในธรรม
มาปฏิบัติได้ผู้หนึ่ง เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเชื่อได้ว่า วิญ-
ญาณของคุณพระคงจะไปสู่สุคติภพอย่างแน่นอน

พ.อ. พระสังขรามภักดี

บิการำลึก

โธ่ณาถจิตคิดไปใจนันท

ถูกตดใจอยู่มีร่าย

บิดาฉบับร่างขั้ววางวาย

แทบจะตายตามคิดด้วยบิดา

ชีวิตถูกเกิดมากเพราะพ่อ

เป็นผู้ก่อคุมเกล้าเฝ้ารักษา

ทะนุถนอมกอดอมเกลี้ยงเตยงดูมา

ตราบดูยาเจริญวัยไม่ละเลย

คิดถึงเมื่อลูกยังเด็กเล็กอยู่

พ่ออุ้มชูระว้ระไวไม่เพิกเฉย

ถูกเกยจครำงานการพาตเคยเมย

พ่อไม่เคยเอ่ยคำให้รำใจ

ทงเครื่องเงินตำพดจัดให้พร้อม

อีกทงยอมเป็นเกดอหาที่ไหน

ยามเจ็บป่วยท่านก็ช่วยระว้ระไว

เฝ้าห่วงใยรักษาพยาบาล

(๓)

ทั้งอดกินอดนอนให้ว่าวุ่น
จิตเคืองขุ่นหมดสุขสันต์นาน
ครันโรคคตายกายจิตถูกตำราญ
พ่อเบิกบานเปรมปรีดิ์ยินดีครัน
เมื่อถูกค้อยเคิบใหญ่ให้ศึกษา
ปลูกปัญญาเฝ้าตั้งสอนทุกสิ่งสรรพ
พระคุณถนุพันคำจะรำพัน
ยังตะวันยังฟ้ายังชาติ
ถูกพมใจในพ่อสุดที่รัก
สุดจะหักอาตย์ให้หน่ายหนี
พ่อไม่ควรดวนดัดบับชั่ว
ด้วยถูกนยังมิทันได้ทดแทน
หน้าตาถูกผู้ชายต้องไห้ผวาก
ไอ้พ่อจากถูกไปห่างไกลแสน
ยังตะวันลอยกว้างห่างดินแดน
ถูกสุดแสนไคร่รกร่ำระทม
ไอ้พระคุณอุ่นใจหาไหนเทียบ
หาใดเปรียบในโลกไม่เห็นสม

(๔)

ยังคิดกึ่งเศร้าเฝ้าระทม
เฝ้าตรอมตรมจิตระตึกนักมิวาย
ทำไฉนจะได้แทนพระคุณพ่อ
อุทิศก่อกองกุศลสุขชวนชวาย
จะห่มดอกรองกาธำวดีไม่ระคาย
บวชถวายสักพรรษาไม่อาวรณ์
มีทางใดช่วยให้พ่อสุขสันต์
จงเทวัญดลใจให้ดังพรณ์
แนบดินชาติดินภพถูกม้วยมรณ
ขอวอนให้ได้พบสบพ่อเทอญ

แดง

คุณพ่อ

ชีวิตของลูกเคยอบอุ่นและมีความสุขด้วยการที่ได้
อยู่พร้อมหน้าพ่อและแม่ตลอดมา ลูกจึงไม่เคยคิดว่าการ
จากของคุณพ่อจะไม่มีวันกลับมาได้อีก ทุกขณะจิตลูก
นึกอยู่เสมอว่าคุณพ่อจะต้องอยู่กับลูกเหมือนอย่างเคย ที่เป็น
เช่นนี้ ก็เพราะความใกล้ชิดสนิทสนมที่คุณพ่อมีต่อลูกทุกคน
เป็นอย่างมากต่อลูก ๆ คุณพ่อกระทำคนเป็นทั้งบังเกิด
เกิดที่เคารพและเทิดทูนบูชาของลูก เป็นเพื่อนที่คอยให้
ความชื่นบานต่อลูกอยู่เสมอ และเป็นที่พึ่งพาแนะนำสั่ง
สอนลูก ๆ ทั้งในด้านวิชาการและศีลธรรมจรรยา พระคุณ
ของคุณพ่อนั้นล้นเหลือที่จะพรรณา และหาสิ่งใดมาทดแทนได้
ตลอดเวลาที่ลูกพ่มีชีวิตอยู่ คุณพ่อได้ประกอบแต่กรรม
ดี ดังจะเห็นว่าคุณพ่อเป็นที่รักใคร่และเคารพอย่างสูงใน
บรรดาญาติพี่น้องและผู้ที่มาพึ่งอาศัยทุกคน ลูกคงมีแต่ความ
หวังที่จะได้พบคุณพ่ออีก ซึ่งในชาตินี้ลูกคงไม่มีโอกาส
อย่างนี้อีกแล้ว ฉะนั้นลูกจึงขอตั้งสัตย์ฐานว่า ทุก ๆ
ชาติขอให้ลูกได้พบและได้เป็นลูกของคุณพ่อเสมอไป และ

(๑๐)

ผดบุญใดที่ถูไถกระทำจนครบวันและอื่น ๆ พร้อมทั้งกุศล
กรรมที่คุณพ่อได้มีไว้ในอดีต ขอให้กุศลเหล่านั้นเป็นผลตอบ
สนองให้คุณพ่อของคุณได้ไปสู่สุคติ ในสมัยปรายภพเทอญ.

จากลูก
ป

พันเอก พระนรินทร์สงคราม
(เจริญ จำรูญฤทธิ์)

ขาดะ ๒๔๓๑

มดะ ๒๔๕๘

ชีวประวัติสังเขป

พันเอก พระนรินทร์สงคราม (เจริญ จำรูญฤทธิ์)
เกิดที่ตำบล บางตำบูน จังหวัดพระนคร เมื่อปีชวด เดือน
๑๒ ขึ้น ๓ ค่ำ วันอังคาร ตรงกับวันที่ ๖ พฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๔๓๓ เป็นบุตรหลวงภักดีภูเบศร์ (มม) และนาง
ทรัพย์ จำรูญฤทธิ์ เมื่อเยาว์ได้เข้าศึกษาในโรงเรียน
ประถม ณ โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ และชั้นมัธยม
ณ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย จนจบหลักสูตร ได้เข้า
ศึกษาต่อในโรงเรียนนายร้อยทหารบก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘
และดำริ่จออกมาเป็นนายทหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒

ขึ้นทะเบียนเป็นทหารประจำการ เมื่อวันที่ ๓
เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๘

สัญญาบัตรยศทหาร

พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็น ว่าที่นายร้อยตรี
๓ พ.ศ. ๒๔๕๔ ,, นายร้อยตรี

๒๘ เม.ย. ๒๔๕๘	เป็น	นายร้อยโท
๒๐ เม.ย. ๒๔๖๓	,,	นายร้อยเอก
๒๕ พ.ค. ๒๔๖๔	,,	นายพันตรี
๗ พ.ค. ๒๔๗๑	,,	นายพันโท
๙ เม.ย. ๒๔๗๗	,,	นายพันเอก

สัญญาบัตรบรรดาศักดิ์

๗ พ.ค. ๒๔๖๓	หุดวงเด่ผานรงค์ ถือกักดินา ๘๐๐
๑๔ พ.ค. ๒๔๖๘	พระนรินทร์สงคราม ถือกักดินา ๑๐๐๐
๑๕ พ.ค. ๒๔๗๕	ออกจากบรรดาศักดิ์
๒ มี.ค. ๒๔๗๗	กลับคืนใช้บรรดาศักดิ์ตามเดิม

ตำแหน่ง

ก.ค. ๒๔๔๘	นักเรียนนายร้อยทหารบก
พ.ค. ๒๔๕๒	ว่าที่นายร้อยตรี
พ.ค. ๒๔๕๓	เขาดำรงราชการกรม ป. ๒
ก.ค. ๒๔๕๓	ว่าที่นายร้อยตรีประจำกอง ๒ กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๒

เม.ย. ๒๔๕๕ นายร้อยตรีกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๒

มิ.ย. ๒๔๕๕ นายทหารฝึกหัดราชการกรมเดินอากาศ
ทหารบก

มิ.ย. ๒๔๕๖ ตำรวจราชการกรมยุทธศาสตร์

ม.ค. ๒๔๕๖ ตำรวจราชการกรมยุทธศาสตร์

ม.ค. ๒๔๕๖ นายทหารเดินอากาศกองพลทหารบกที่ ๘

เม.ย. ๒๔๖๒ นายทหารฝ่ายเดินอากาศกองพลทหารบกที่ ๘

พ.ค. ๒๔๖๒ ^{๒๒}ผู้บังคับการกองพลทหารบกที่ ๘

เม.ย. ๒๔๖๓ เสนาธิการกองพลทหารบกที่ ๘

พ.ค. ๒๔๗๐ เสนาธิการกองพลทหารบกที่ ๗

เม.ย. ๒๔๗๑ ปลัดยุทธการทหารบก

พ.ค. ๒๔๗๒ เสนาธิการกองพลที่ ๑ รักษาพระองค์

ธ.ค. ๒๔๗๕ หัวหน้ากองบังคับการทหารบก

ก.พ. ๒๔๗๕ ประจํากรมดีดี

เม.ย. ๒๔๗๖ เจ้ากรมดีดี

ม.ย. ๒๔๗๗ เจ้ากรมเดินนตรา

มี.ค. ๒๔๘๐ ประจำกรมเสนาธิการทหารบก

ก.ค. ๒๔๘๓ ออกจากประจำการ รับพระราชทานบำนาญ
รวมเวดารับราชการต่อเนื่องกันประมาณ ๓๒ ปี

ตำแหน่งพิเศษ

เม.ย. ๒๔๗๓ นายทหารฝ่ายเสนาธิการ

ม.ค. ๒๔๗๕ ตุลาการศาลทหารบกกลาง

ม.ค. ๒๔๗๖ ตุลาการศาลทหารบกกลาง

ม.ค. ๒๔๗๖ กรรมการศาลพิเศษ

พ.ค. ๒๔๗๗ ตุลาการตำรวจศาลทหารบกกลาง

พ.ย. ๒๔๗๗ ตุลาการตำรวจศาลทหารบกกลาง

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญ (ไทย)

ม.ค. ๒๔๖๒ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย

ก.พ. ๒๔๖๕ เบญจมาภรณ์ช้างเผือก

พ.ย. ๒๔๖๘ จัตุรภรณ์มงกุฎไทย

ก.พ. ๒๔๖๘ เหรียญบรมราชาภิเษก

พ.ย. ๒๔๗๒ จัตุรภรณ์ช้างเผือก

มี.ค. ๒๔๗๔ เหรียญพระดิถีงานฉลองพระมหานคร

ก.ย. ๒๔๗๗ เหยียบพิทักษ์รัฐธรรมนูญ

ก.ย. ๒๔๘๐ ตรีตากรณมังกฎไทย

พันเอกพระนรินทร์สงคราม ได้ทำการสมรสกับนาง
เจียม มาดัยแมน ธิดานายจืด และ นางเวิญ มาดัยแมน
เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ มีบุตรธิดาด้วยกัน
๔ คน คือ

๑. นางสมจิตต์ ศรีชัยรัตน์
๒. นางไฉววงศ์ ขำทรงราชินิ
๓. ต.ช. น้อย (ถึงแก่กรรม)
๔. นายจำลอง จำรูญฤทธิ์

พันเอกพระนรินทร์สงคราม ได้เริ่มป่วยเป็นโรคมะเร็ง
ในปอดเมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๘ และได้ถึงแก่อนิ
กรรมด้วยความสงบ ท่ามกลางความโศกเศร้าและอาลัย
ของภรรยาและบุตรธิดา เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘
เวลาประมาณ ๑๔.๔๐ น. ณ บ้านเลขที่ ๓๓๘ ถนนพญาไท
จังหวัดพระนคร สิริรวมอายุ ๖๗ ปี ๖ เดือน.

กานาเรื่อง

ชนเชื่อว่าเมืองสวรรค์ใคร ๆ ก็อยากขึ้นไปอยู่ สวรรค์
นั้นอยู่ที่ไหน ก็ได้แต่เห็นว่ายูบนโน้นคือบนฟ้า ซึ่งคน
ตายเท่านั้นจะขึ้นไปถึงได้ เพราะด้วยบุญกุศลแรงเป็นเครื่อง
ส่งให้ไปถึง ส่วนคนเป็นขึ้นไปไม่ได้ แม้แต่ผู้เป็นวีรบุรุษ
เช่น พญางอกปาลาทุกพิง & พยายามบำเพ็ญเขาพระศิวะ
จะขึ้นไปบนสวรรค์ทั้งเป็น ก็ยังไม่ถึง ต้องไปตายเสีย
ก่อนทาง ณ ที่ซึ่งเรียกว่าวิราตย์หรือพิราตย์ คือแดนหรือ
ที่อยู่แห่งวีรบุรุษ คนภายหลังเมื่อตายไปแม่ไม่ได้ขึ้นสวรรค์
ก็รอคอยอยู่ในแดนพิราตย์ คำว่าพิราตย์จึงกลายเป็นหมาย
ความว่าตาย ไซ้แก่ผู้ซึ่งยังไม่ดีถึงเมื่อตายไปพอที่จะขึ้น
ถึงสวรรค์ได้ทีเดียว ในคัมภีร์มหาภารตว่า มีคนเป็นคน
เดียวที่เป็นคนธรรมดาได้ขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น คือท้าวศรคังกุ
แต่ก็ขึ้นไปได้เพียงขอบสวรรค์เท่านั้น เหตุนี้จึงไม่มีใครเมื่อ
ยังเป็นอยู่ได้ขึ้นไปเห็นเมืองสวรรค์ได้ด้วยตา จะเห็นได้ก็
ด้วยใจเท่านั้นอันเป็นความจริงเหมือนกัน คือจริงอย่างที่ใจ
เห็น ไม่ใช่จริงอย่างที่ตาเห็น ซึ่งอาจไม่จริงก็ได้เพราะด้วย
ตาเห็นไปเอง

เรื่องเห็นได้ด้วยใจ ถ้าไม่มีอะไรก็นึกไม่ได้ไม่เห็น
เหตุนี้ท่านจึงพรรณนาเรื่องเมืองสวรรค์ขึ้นไว้ เพื่อช่วยเรา

(๖)

ให้ฉันเห็น ถ้าท่านไม่พรรณนาไว้ก่อน บานนี้เราก็จะนึกไม่เห็นว่าสัตว์รคน^{๕๒}น้อยที่ไหนและมีลักษณะอย่างไร เป็นความดุชดบายอย่างไร ที่เรา^{๕๓}เรื่องเมืองสัตว์รคน^{๕๔} ทุอย่างกระท่อนกระแท่น ข้าพเจ้าจึงช่วยท่านให้ฉันเห็นสัตว์ร^{๕๕} โดยเก็บข้อความมาจากคัมภีร์ไตรภูมิโกธา เอามาเขียนใหม่เพื่อให้เห็นสัตว์ร^{๕๖}ได้หมดจดขึ้น เพื่อช่วยท่านในการอ่านวรรณคดี จะได้เกิดจินตนาการเห็นได้เป็นตุเป็นตะ เกิดอารมณ์สะท้อนใจให้ได้รับความบันเทิงระเริงดุชไปด้วยก็ ฉะนั้นแต่ข้าพเจ้าเขียนคำนำนี้เป็นพิเศษ เพื่อเป็นเครื่องด้าแดงไมตรีจิตแก่อาจารย์ดัมจิตต์ ศรัทธวัณน์ เนื่องในงานดังศการศพ พ.อ. พระนรินทร์สงคราม ผู้บิดาบังเกิดเกล้า

ขออานดังด^{๕๗}ที่เจ้าภาพ ได้จัดพิมพ์หนังสือ เรื่อง เมืองสัตว์รคน^{๕๘}เป็นธรรมพลับบรรณาการ และพร้อมทั้งกุศลบญุรา^{๕๙}ที่ทักษิณานุปทานที่เจ้าภาพได้บำเพ็ญ จงเป็นปัจจัยดังอิฐวิบูลมณูญผลแก่ท่านผู้ถวายชนม์ให้ถึงพร้อมด้วยดุชสมบัติในภพหน้าโน้นเทอญ

เสฐียรโกเศศ

๑๑ มี. ค. ๘๘

เรื่องเมืองสุวรรณ

-๑-

จะเล่าเรื่องเมืองสุวรรณ และชาวสุวรรณตามที่มีกล่าว
ไว้ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง

ตั้งขึ้นไปไกลจากพื้นดินแห่งโลกนี้ได้ ๔๖,๐๐๐ โยชน์
ถึงสุวรรณชนแรกเรียกว่าจามหาราชภูมิ แปลว่าเป็น
แดนแห่ง ๔ มหาราช สุวรรณชนนตั้งอยู่เหนือจอมเขาขุคนธร
อันเป็นเขาเทือกแรกในเทือกทั้ง ๗ ที่ล้อมรอบเขาพระสุเม
รบนเขาขุคนธรทั้ง ๔ ทิศ โดยถือเขาเขาพระสุเมรุเป็นหลัก
มีเมืองใหญ่ ๔ เมือง เมืองอยู่ทิศตะวันออกของเขาพระสุเม
รุมีท้าวศรีเป็นพระยา เป็นใหญ่แก่บริวารพวคนครรพ
(คนครรพเป็นมนุษย์จำพวกหนึ่ง รูปร่างตามที่เข้าใจกัน
เป็นครึ่งเทวดาครึ่งมนุษย์ เป็นนักเลงดัดดีดีเบาและชอบ
ผู้หญิง แต่คนครรพของอินเดีย ตอนบนเป็นรูปมนุษย์
ตอนล่างเป็นรูปนก) เมืองทางทิศตะวันตก มีท้าววิบุภักษ
เป็นพระยา เป็นใหญ่แก่พวคนาค เมืองฝ่ายทิศใต้มีท้าว

วิรุพหกเป็นพระยา เป็นใหญ่แก่พวกกุมภันต์ (กุมภันต์
เป็นยักษ์ชนิดหนึ่ง ว่ามั่งท้องใหญ่และมีอันตรายเหมือนหม้อ
ทางไทยถือเท่ากับพวกยักษ์ไม่ผิดแปลกอะไรกัน) เมือง
ฝ่ายทิศเหนือมีท้าวไพศพเป็นพระยา เป็นใหญ่แก่พวกยักษ์

ท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น เรียกเป็นสามัญว่าท้าวจุโลก
บาดหรือโลกบาดทั้ง ๔ คือ เป็นผู้ดูแลรักษาโลกทั้ง ๔ ทิศ
ตามวัดของจีนจะขาดรูปโลกบาดทั้ง ๔ นั้นไม่ได้ ต้องทำเป็น
รูปไว้คอนหน้าวัด เรียงกันข้างละ ๒ องค์ โลกบาด ๔ องค์
ทางทิศค้ำดานของฮินดูเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือ :—

โลกบาดประจำทิศตะวันออก ฮินดูเป็นพระอินทร์
พุทธศาสนาเป็นท้าวธตรฐ

โลกบาดประจำทิศใต้ ฮินดูเป็นพระยม พุทธศาสนา
เป็นท้าววิรุพหก

โลกบาดประจำทิศตะวันตก ฮินดูเป็นพระวรุณ
พุทธศาสนาเป็นท้าววิรูปักษ์

โลกบาดประจำทิศเหนือ ฮินดูเป็นพระกุเวร พุทธ-
ศาสนาเป็นท้าวไพศพ

องค์หญิงทรงก้นทองอันดูและพุทท เพราะพระฤๅษีและ
 ท้าวไพศัพเป็นองค์เดียวกัน ชาวบ้านเรียกว่าท้าวเวสสุวรรณ
 คนแต่ก่อนมักแขวนรูปภาพเป็นพระยายักษ์ ถัดกระบองยื่น
 แยกแย้อยู่เหนือเปลด้าหรับเด็กอ่อนนอน เพื่อกันอันตราย
 จากผีและยักษ์ที่จะมาทำร้ายแก่ทารก ที่แขวนห้อยรูปท้าว
 เวสสุวรรณ เพราะถือว่าท่านเป็นนายผีนายยักษ์ มันไม่กล้า
 เข้ามารบกวน ด้วยเห็นนายของมันยืนเฝ้าอยู่ ที่ท้าว
 เวสสุวรรณดูแลป้องกันเด็ก เข้าใจว่าเป็นเพราะคนเป็น
 พาหนะสำหรับท่านขึ้นไปไหนมาไหน คือทรงขึ้นคนต่างม้า คน
 จึงเป็นบริวารของท่านด้วย ท่านจึงคอยดูแลป้องกัน ประตุ
 กำแพงรอบบริเวณพระตำหนักถ่อนจิตรตดราโหรฐาน พระ
 ราชทานชื่อไว้เป็นโลกบาตทั้ง ๔ นับตั้งแต่ประตูกิศตะวันตก
 ออก ด้านถ้านถ่อนจิตรตดรา มาได้ไปตะวันตกถ่วงถ่อน
 เหนือ มีชื่อโลกบาตตามชื่อของถ่อนจิตรตดราโดยลำดับคือ
 ประตูประอินทรอยู่ชม ประตูประยมอยู่คุ้ม ประตูประวรณ
 อยู่เจน ประตูประฤๅษีอยู่เฝ้า อายุเทวดาในชั้นจาตุมหา
 ราชิกภูมิ ซึ่งเป็นถ่อนจิตรตดราที่ตดได้ ๕๐๐ ปีทิพย์ เทียบ

เท่ากับ ๘ ล้านปีในเมืองมนุษย์ เทวดาเหล่านั้นอยู่ปราสาท
แก้ว ตอยอยู่กลางอากาศ เรียกว่าวิมานหรือพิมาน ปรา
สาทนั้นกว้างเป็น ๓ ขนาด ๘๐๐ โยชน์ ๓๖,๐๐๐ โยชน์ และ
๘๘,๐๐๐ โยชน์ ครอบภพวิมานบนสวรรค์จะเห็นเป็นแบบ
เดียวกันทั้งนั้น คือเป็นปราสาท ๓ ยอด ๓ ช่อง ข้างในช่อง
เป็นสีแดง ๆ ตอยอยู่ตามก้อนเมฆ พอเห็นก็รู้ได้ทันทีว่า
นั่นเป็นวิมานของเทวดาไม่มีผิด

ผู้ใดกระทำบุญกุศลไว้ ตายแล้วก็ไปเกิดเป็นเทวดา
ชั้น ถ้าไปเกิดใน “ผ้าพับ” ในปราสาทหรือวิมานของ
เทวดาองค์ใด ได้ชื่อว่าเป็นลูกสาวของเทวดาองค์นั้น (ผ้า
พับ เห็นจะหมายถึงผ้าพับ เพราะลูกสาวใครมีกิริยาวาจา
เรียบร้อยมักเปรียบว่าเหมือนผ้าพับไว้) ถ้าผู้ใดไปเกิด
เหนือทันนอน ได้ชื่อว่าเป็นเมียเทพยดาเจ้าของพิมานนั้น ถ้า
ไปเกิดแทบต้นแท่น ก็ต้องเป็นสาวใช้ของเทพยดาองค์นั้น
ผู้ใด ทำบุญน้อย ไปเกิดภายใน กำแพง ของเทวดาเจ้าของพิ
มานองค์ใด ก็เป็นไพร่ฟ้าของเทพยดาองค์นั้น ถ้าไปเกิด
นอกกำแพง อันทราบไม่ได้ว่าเป็นแดนวิมานของเทพยดา

องค์ใด พระอินทร์ต้องเสด็จลงมาตัดสิน ถ้าเวดาเกิด
 บ่ายหน้าไปข้างวิมานของใคร ก็ทรงตัดสินส่งให้แก่เทพดา
 ของคนนั้น ถ้าแรกเกิดนอนหงายหน้าขึ้นไปฝ่ายบน ไม่บ่ายหน้า
 ไปทางทิศใด พระอินทร์ก็เอาไว้เป็นไพร่ฟ้าของพระองค์ ที่
 พระอินทร์เสด็จลงมาตัดสิน ก็เพื่อบริการให้เทวดาวิวาทกัน ข้อ
 ความตอนนั้นดูเหมือนมุ่งแต่เรื่องไปเกิด ของเทพธิดามากกว่า
 เรื่องเกิดของเทพบุตร ยิ่งกว่านั้นแม้ไปเกิดเป็นเทพธิดาก็ไม่
 ปรากฏว่าเคยได้เป็นตัวนายเจ้าของวิมาน

ผู้ไปเกิดเป็นเทวดา พอเกิดเป็นตัวก็ใหญ่ขึ้นในที่นั้น
 บัดเดียวและประทับด้วยถนิมอาภรณ์รุ่งเรือง เหตุนี้เทวดา
 จึงแปลว่าผู้มั่งคั่งรุ่งเรือง เทวดานี้มีรูปโฉมโฉมพรรณ
 นุ่มและงามดังดาวอันได้ ๑๖ ปี มีตัวอันบริสุทธิผุดผ่อง
 หามดกิบมิได้โดย จะมีกลิ่นเหม็นกลิ่นร้ายในกายตัวน้อย
 หนึ่งกับหอมมเดียว ตรงนั้นดูเหมือนจะกล่าวถึงลักษณะเทวดา
 ผู้หญิงมากกว่าลักษณะของเทวดาผู้ชาย เพราะไม่มีหมวด
 เทวดานรรมิตทำตัวให้เล็กใหญ่เท่าใดใดทั้งนั้น นิมิตตัว
 ให้เล็กเท่าปลายผมก็มีนิตได้ และอยู่รวมกัน ๒๐ องค์บ้าง

๔๐ องค์บ้าง ๖๐ องค์บ้าง ๘๐ องค์บ้าง และกินอาหารทิพย์ทุก
วัน ไม่ได้บอกว่าอาหารทิพย์ที่เทวดากินมีลักษณะอย่างไร
เห็นจะเป็นอาหารที่มนุษย์กินนั่นเอง ดูเครื่องอาหารกึ่งปลาดู
ปลายักษ์ที่เขาตั้งเวรเทวดาก็ได้ อาหารที่เทวดากินเข้าไป
ย่อยหายแห่งไปในกายเทวดา ไม่มีมูลครกเหมือนมนุษย์
อยู่เป็นตุ่มดำราญบานใจไม่รู้เจ็บรู้ไข้ ย่อมเด่นด้วยดุกและ
เมียบเขาดนุกทุกเมื่อแด เพราะด้วยเหตุอย่างนี้ คำเทวดาจึง
แปลว่าผู้เด่นตามอำเภอใจได้อีกความหมายหนึ่ง

สุวรรณกษัตริย์จากุมหาราชิกา ย่อมเป็นที่ขยู่ของเทวดา
ตั้งกล่าวแล้ว และเทวดาเหล่านั้นมีรูปโฉมงดงาม แต่โฉม
มหาราชผู้เป็นพระยาโลกบาล ซึ่งเป็นใหญ่แก่เทวดาในชั้น
นี้จึงมีรูปร่างพิสดาร เช่นท้าววิรูปักษ์โลกบาลประจำทิศตะวัน
ตก ตามชื่อก็แปลว่ามีรูปดาวิกฤต เป็นจำพวกมีตาถน
ดาโต ท้าวไพศพหรือท้าวเวสสุวรรณ ก็มีหน้าตาเป็นยักษ์
และมีขา ๓ ขา เกะกะมาก ที่มีรูปเช่นนั้น เห็นจะประสงค์ให้
พวกผู้ปด้างที่เป็นมิชฌาตชีฐิเห็น จะได้ตกใจกลัวแล้วหนีไป
หมายความว่าพวกภูติผีปด้าง ตามปรกติมีรูปร่างหน้าตาน่า

เกิดขึ้นมากด้วยแล้ว แต่กระนั้นยังตระหนกตกใจกลัวผู้ที่
 มีหน้าตาน่าเกลียดเหมือนกับตน เทวดานนั้นเมื่ออยู่ในวิมาน
 เป็นปรกติของท่านอาจนิมิตกายให้งามอย่างไรก็ได้ คราวนี้
 มีปัญหาอยู่ด้วยพวกบริวารของท่านจตุโลกบาล ซึ่งมีพวก
 คนธรรพ กุมภภันฑ์ นาค แดะยักษ์ จะอยู่ที่ไหน จะอยู่
 บนสวรรค์กับพวกเทวดาเห็นจะไม่ได้ เพราะพวกเหล่านั้น
 ไม่ใช่เทวดา ตามตำราจะอยู่ร่วมกันไม่ได้ เพราะผิดวรรธ
 กัน ะรอยจะอยู่ถัดแต่ต่ำลงมาตอนต้นสวรรค์เป็นแน่
 และต้องเป็นพวกอยู่ต่างหากจากภูมิต่างๆ คือ นรกภูมิ
 ติรัจฉานภูมิ เปตภูมิ อสุรกายภูมิ แดะมนุษย์ภูมิ ด้วย
 จะอยู่ในภูมิเหล่านั้นไม่ได้ เหตุดังนี้ท่านจึงกล่าวว่า อมนุษย์
 จำพวกนั้นกำเนิดเป็นเทวโยนิ คือจัดเข้าอยู่ในจำพวกนี้
 ก็นับเป็นเทวดา ดังที่พวกยักษ์พวกอสูรแดะพวกอมนุษย์
 เหล่านั้น จะเป็นชาวพื้นเมืองเดิมอยู่บนสวรรค์มาก่อนตอน
 เมื่อถูกพระอินทร์และพวกเทวดาแย่งเอาเมืองสวรรค์ไปพวก
 เหล่านั้นไม่ตามพวกของตนไปอยู่ที่อื่น จึงยอมดวามิภักดิ์
 เป็นพระเดยหรือขารับใช้เทวดา จึงได้มีโอกาสเป็นพวกมี

กำเนิดเป็นเทวดาด้วย

พินชนฟ้าอันชราจากุมหาราชิกฤมีชนไปได้ ๔๖,๐๐๐
 โยชน คือเท่ากับระยะจากพื้นแผ่นดินโลกขึ้นไปถึงจากุมหา
 ราชิกา ถึงถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อันตั้งอยู่เหนือจอมเขา
 พระติเนรราชบรรพต หรือเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่าเขาพระ
 ดุเมรุ สวรรค์ชั้นนี้เป็นเมืองของพระอินทร์ ผู้เป็นพระยา
 แก่เทวดาทั้งหลาย เมืองของพระอินทร์โดยกว้างคนนาได้
 ๘,๐๐๐,๐๐๐ วา (ทำไมไม่ใช่คำนวณเป็นโยชน์ก็ไม่ทราบ)
 มีปราสาทปราสาทแก้ว และมีกำแพงแก้ว มีประตูทอง
 ประดับด้วยแก้วทั้ง ๗ ประการ เมื่อเผยแพร่ประตูได้ยินเสียง
 เป็นดนตรีอย่างไพเราะ กถาจนครไตรตรึงส์หรือเมือง
 สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีโพชนต์วิมานหรือปราสาทเป็นที่
 ประทับของพระอินทร์ ตั้งอยู่ท่ามกลางดาวดึงส์โดยสูงได้
 ๒๕,๖๐๐,๐๐๐ วา ประดับด้วยรัตตพิริยัตนะคือแก้ว ๗
 ประการงามนั้งามหนา โพชนต์ปราสาทนั้นประกอบด้วย
 เชน้ชน้ชาดา ๑๐๐ ชาดา แต่ตระชาดามีวิมานได้ ๗๐๐ วิมาน
 วิมานหนึ่งมีนางเทพอัปสร ๗ คน ๆ หนึ่งมีนางฟ้าเป็นบริวาร

๗ คน รวมนางเทพอัปสรซึ่งอยู่ในโพยยนตปราสาทได้
๒๕,๐๐๐,๐๐๐ คน

คำว่าสวรรค์ซึ่งอยู่บนฟ้าและเป็นที่เทวดาอยู่ เดิมเขา
หมายเอาชั้นฟ้าของพระอินทร์แห่งเดียวเท่านั้น ตรงกันกับ
คติของดัทธิด้านนาฮินดูหรือโดยศาสตร์ ซึ่งเขามิแต่เมืองฟ้า
เพียงชั้นเดียวคือสวรรค์ แปลว่าเป็นที่มิดแต่ความสว่าง
รุ่งเรือง นอกจากสวรรค์เขายังมีเมืองฟ้าของพระเป็นเจ้า
ทั้งสาม คือไวคุณฐ์ (ไวคุณฐ์ในไทย) แห่งวิษณุโลก
ของพระวิษณุหรือพระนารายณ์ เขาไกรดาตแห่งศิวโลก
หรือโคโลกของพระศิวะ หรือพระอิศวร และสัตยโลกของ
พระพรหม ผู้จะไปเกิดในโลกของพระเป็นเจ้าทั้งสาม โลก
ใดโลกหนึ่งได้ ต้องเป็นผู้ภักดีนมัสการองค์โดยเฉพาะ
จึงจะขึ้นไปอยู่ได้ นอกจากนั้นแล้วอย่างดัดๆไปเกิดได้เพียง
บนสวรรค์เท่านั้น ต่อมาเกิดมีเมืองฟ้าเป็นหลายชั้น คำว่า
สวรรค์ก็เป็นที่เข้าใจทั่วไป ครอบเมืองฟ้าได้ทุกชั้น เพราะ
เป็นเมืองสว่างรุ่งเรืองทงนั้น ตลอดจนเมืองฟ้าในดัทธิต
ด้านอื่นก็เรียกว่าเมืองสวรรค์ได้ เมื่อคำสวรรค์ใช้แทน

คำว่าเมืองฟ้าเมืองเทวดาได้ทั่วไป ไม่จำกัดแค่เป็นเมืองฟ้า
 ของพระอินทร์ เมืองฟ้าของพระอินทร์จึงต้องมีชื่อเรียก
 เป็นพิเศษอีกชื่อหนึ่ง คือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นคำบาลี
 แปลว่า ๓๓ ในที่นี้หมายถึงเขาเทวดาชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งมีอยู่
 ด้วยกันบนสวรรค์ชั้น ๓๓ องค์ ดังที่เรียกว่าไตรตรึงส์
 ซึ่งเป็นคำสันสกฤต แปลว่า ๓๓ เหมือนกัน เหตุฉะนั้น ใน
 หนังสือไทยจึงใช้ทั้งสองคำ ดัดแล้วจะฟังดูเหมาะคำไหน
 ก็ใช้คำนั้น ที่ว่ามีเทวดาผู้ใหญ่ ๓๓ องค์นั้น ในจำนวน
 รวมทั้งพระอินทร์ด้วย ซึ่งมีเรื่องเล่าว่า เดิมพระอินทร์เป็น
 มนุษย์ชื่อมฆมาณพ มีเพื่อนสนิทอยู่ ๓๒ คน ได้ทำบุญ
 กุศลไว้มาก เมื่อตายจึงไปเกิดเป็นเทวดาผู้ใหญ่อยู่นบน
 สวรรค์ ซึ่งมีเมืองหลวงอยู่ตรงกลางเป็นเมืองของพระอินทร์
 โดยเฉพาะ ชื่อว่าเมืองสุทศัน แปลว่าดงาม เป็นชื่อที่มา
 แดงแต่ครั้งพวกอสูรอยู่ เมื่อพระอินทร์กับพวกแย่งเมือง
 ได้ จึงคงชื่อเดิมไว้ เมืองสุทศันนี้มีอีกชื่อหนึ่งว่าอมรวัด
 แปลว่าเมืองของผู้ไม่ตายคือเทวดา ถัดลงห้าย ๓๒ คนที่ไป
 เกิดเป็นเทวดาด้วย ต่างก็มีเมืองของตนตั้งอยู่รอบเมือง

ดุ
 มี
 พร
 มา
 ช
 เท
 เ
 ต
 ต
 (
 อ
 อ
 ห
 ใ
 เ
 เ

ผู้ขึ้นของพระอินทร์ แบ่งกันอยู่ ๔ ทิศ ๆ ละ ๘ เมือง จึง
มีเมืองหมดด้วยกัน ๓๓ เมือง เทวดาผู้ใหญ่ทั้งหลายของ
พระอินทร์ ๓๒ องค์^{๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙}ยกมาอยู่หลายองค์ เช่น
มาตุลี ซึ่งมีหน้าที่เป็นตำรวจบริวารให้พระอินทร์ เวदनุกรม
ซึ่งเป็นนายช่างของเทวดา พระจันทร์เทพบุตร พระสุริย
เทพบุตร พระพิรุณซึ่งเป็นเจ้าแห่งฝน เป็นต้น

เรื่องจำนวน ๓๓ เข้าใจว่าจะไม่ใช่มาแต่เรื่องอย่างนี้
แต่ข้างต้น เพราะ ๓๓ เป็นจำนวนเทวดาตั้งแต่เดิมตั้งแต่ต้น
สมัยพระเวท ซึ่งเขาแบ่งเทวดาออกเป็น ๓ พวก พวกละ
๑๑ องค์ คือเทวดาซึ่งอยู่บนสวรรค์พวก ๑ มีพระวรุณ
(พระพิรุณในไทย) และพระสุริย (พระสุริย) เป็นต้น
อยู่กลางฟ้ากลางอากาศพวกหนึ่ง มีพระอินทร์ เป็นต้น และ
อยู่บนแผ่นดินอีกพวกหนึ่ง มีพระอัคนี เป็นต้น พระอินทร์มี
หน้าที่คอยขับไล่และประหารพวกอสูร ซึ่งทำความผิดมั่ว
ให้แก่โลก โดยใช้สายฟ้าเป็นอาวุธเรียกว่าทิวาอาวุธ เป็น
เครื่องทำลายชาติให้หมดสิ้นไป ถ้าอสูรตนใดทำความ
แค้น^{๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒}แค้น^{๕๕๓ ๕๕๔}ให้เกิดขึ้น พระอินทร์ก็ต่างลงอาญาอสูรตนนั้นเสีย

แล้วให้น้ำฟ้าหรือฝนตกลงมา เมื่อพระอินทร์มีหน้าที่คอย
 ให้ความสว่างและความชุ่มชื้นเป็นประโยชน์แก่การเพาะปลูก
 ซึ่งเป็นงานการสำคัญของคนสมัยโบราณดังนี้ มนุษย์ย่อม
 มีความยินดีนิยมนับถือพระอินทร์ยิ่งกว่าเทพองค์อื่น ในที่สุด
 พระอินทร์ก็ได้เป็นใหญ่เหนือเทวดาอื่นทั้งหมด แม้พระ
 วรุณซึ่งเป็นเจ้าแห่งฝนแห่งน้ำโดยตรง ก็สู้พระอินทร์ไม่ได้
 เพราะทำการไม่โฆษณาออกหน้าเหมือนพระอินทร์ คนจึง
 ไม่ใคร่รู้จัก แล้วคำว่าอินทร์มีความหมายขยายออกไปว่า
 ผู้เป็นใหญ่ ใช้ผสมเข้ากับคำอื่น แปลว่าเป็นใหญ่แก่ถึงนั้น
 เช่นผสมกับคำว่า สุระ เป็นสุรินทร แปลว่าเป็นใหญ่ในสุระ
 คือเทวดา ได้แก่พระอินทร์นั่นเอง ผสมกับคำ นร เป็น
 นรินทร์ แปลว่าเป็นใหญ่ในนร คือคนได้แก่พระเจ้าแผ่นดิน
 ดังต่อไปนี้

ต่อมาถัษีคำดำนพราหมณ์ คิดคล้ายเป็นถัษีคำดำน
 ฮินดูหรือโดยศาสตร์ในทุกวันนี้ เทวดาครึ่งพระเวทต่างองค์
 ซึ่งไม่ใช่เป็นเทวดาสำคัญอะไร กลับได้เป็นใหญ่กลายเป็น
 พระเป็นเจ้าขึ้น คือพระอิศวรและพระนารายณ์ ส่วน

พร
 แม่
 แต่
 พร
 ทร
 ดา
 พร
 จัง
 พร
 นช
 ใจ
 ยด
 ถั
 จ
 บ
 แ
 เ

พระอินทร์ซึ่งเคยเป็นใหญ่อยู่ในสมัยพระเวทก็ถูกดลฐานะลง
 แม้มิเคยยอมให้เป็นเทพบดี หรือหัวหน้าเทวดาดังเดิมอยู่
 แต่ต้องเป็นรองลงมาจากพระเป็นเจ้า และมีเรื่องกล่าวถึง
 พระอินทร์เป็นไปในทางไม่งดงาม มีความประพฤติดู
 ทรามเพราะไปผิดเมียของฤษัชนหนึ่งเป็นต้น จนต้องถูกฤษั
 ชนตีให้พระอินทร์มีมลทิน หรือเครื่องหมายของผู้หญิงติด
 พร้าวเต็มไปหมดทั้งองค์ ภายหลังฤษัชนนั้นหายโกรธแล้ว
 จึงตีแบ่งเบาะเตียงใหม่ ให้ตั้งนั่งตายเป็นคาไป เหตุฉะนี้
 พระอินทร์จึงได้ชื่อว่าท้าวสหสนันย์ แปลว่าท้าวพันดา
 นอกนั้นพระอินทร์ยังต้องระวางฤษัและยักษทับาเพญฺฑบะ เพื่อ
 ให้มีอำนาจเหนือเทวดา ฑบะ คือการทรมานกายอย่างยัง
 ยวด เพื่อหวังผลให้เกิดฤทธอำนาจต่าง ๆ ตามที่ต้องการ
 ตามาเพญฺฑบะสำเร็จเมื่อใด พระอินทร์และเทวดาทังปวง
 จะได้รับความเดือดร้อนเหมือนกัน เมื่อฤษัหรือยักษตนใด
 นำเพญฺฑบะแก่กล้า เห็นท่าไม่ดีจะเดือดร้อนแก่เทวดาแน่
 แล้ว พระอินทร์ก็ใช้ให้นางเทพอัปสรผู้เป็นนางบำเรอของ
 เทวดาคนหนึ่ง ลงไปทำลายฑบะด้วยวิธียวดยวนฤษัยักษ

คนนั้นให้ลุ่มหลงต่อความกำหนัดยินดีในสัตว์เพศ เล็กความ
เพียรที่จะบำเพ็ญตบะต่อไป พระอินทร์และเทวดาก็รอดตัว
พ้นภัยไปคราวหนึ่ง

ส่วน พระอินทร์ ของพระพุทธศาสนา ผิดกับ พระอินทร์
ของลัทธิศาสนาฮินดู เพราะพระอินทร์ของพุทธศาสนามี
ลักษณะเป็นพระอินทร์ของสมัยพระเวทมากกว่า ไม่มีเรื่อง
เลอะเทอะ หรือเรื่องคดดำเหมือนพระอินทร์อย่างในลัทธิ
ศาสนาฮินดู พระอินทร์ในเรื่องรามเกียรติ์มีลักษณะปน ๆ
กัน ทั้งที่เป็นพระอินทร์พุทธและพระอินทร์ฮินดู ยิ่งกว่านั้น
พระอินทร์ของพุทธศาสนาไม่เป็นตำแหน่งประจำตายตัว ใคร
ทำบุญกุศลไฉนมาก อาจขึ้นไปเกิดเป็นพระอินทร์ เพราะ
ด้วยบุญบารมีที่ทำได้ เป็นพระอินทร์อยู่ตลอดเวลาที่บุญ
กุศลยังสั่งให้อยู่ หมดยุติเมื่อใดก็ต้องจุติ คือเกิดจากราก
ความเป็นอยู่เดิมหรือตายจากเทวดา ลงไปเกิดยังภพอื่น
จะไปเกิดยังภพใดภูมิใดแล้วแต่กรรมที่ทำได้ ส่วนตำแหน่ง
พระอินทร์ คนอื่นที่เขาทำบุญสมควรกันก็ขึ้นไปแทน และ
เป็นตำแหน่งคอยบังกัน และตั้งเดิมพุทธศาสนาให้เจริญ
ถาวรสืบไป

เมืองสุทศันของพระอินทร์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เบื้อง
 ตะวันออกมีสวนขวัญ ชื่อว่าสวนอุทยาน หรือเรียกง่าย ๆ
 ว่าสวนอุทยาน แปลว่าสวนขวัญอันเป็นที่ยินดี เพราะมี
 ต้นไม้ดอกไม้ดอกอย่างวิเศษและอุดม เป็นที่เด่นเด่นสนุก
 สุขสำราญแก่เทพยดาทั้งหลาย โกลิอุทยานทางจะเข้าสู่
 เมือง มีสระใหญ่ชื่อ นันทาโบกขรณัสระ ๑ (โบกขรณั
 แปลว่าสระบัว) ชื่อ จุตนันทาโบกขรณัสระ ๑ น้ำในสระ
 ไหลลงถึงแผ่นแก้วอินทนิล ริมฝั่งสระมีคิลาแก้ว ๒ แผ่น
 ชื่อ นันทาปริติปาदानแผ่น ๑ ชื่อ จุตนันทาปริติปาदान
 แผ่น ๑ เป็นแผ่นคิลาแก้วมีรูปร่าง เมื่อจับดูจะรู้สึกว่ามี
 อ่อนดังว่าถือหนังเหิน (หนังตัวอะไรไม่ทราบ จะว่าเป็น
 หนังสัตว์หรือเห็นก็น่าสงสัย)

ทางทักษิณ หรือทิศใต้ มีอุทยาน ชื่อมรุสดกวัน
 แปลว่าสวนมะปราง สวนปารุสดกวันในบริเวณพระราชวัง
 สวนดุสิตก็มาแต่ชื่อ แห่งสวนนี้ ไม่ในส่วนนี้อ่อนนุ่มค้อม

งานนัก มีสระใหญ่ชื่อภทราโบกขรณัสระ ๑ ชื่อสุภทรา
โบกขรณัสระ ๑ ที่ฝั่งสระมีก้อนแก้วชื่อภทราปริกิปาสาณ
ก้อน ๑ ชื่อสุภทราปริกิปาสาณก้อน ๑

ทางปัจฉิมทิศหรือทิศตะวันตก มีอุทยานใหญ่ชื่อ
จิตรดดาวัน แปลว่างามไปด้วยไม้เถา พระตำหนักสวน
จิตรดดาวันฐานก็มาแต่ชื่อดวงนี้ มีสระใหญ่ ชื่อจิตร
โบกขรณัสระ ๑ ชื่อจุตจิตรโบกขรณัสระ ๑ มีแผ่นศิลา
แก้ว ๒ แผ่น แผ่นหนึ่งชื่อจิตรปาสาณ อีกแผ่นหนึ่งชื่อ
จุตจิตรปาสาณ

ทางทิศอุดรหรือทิศเหนือ มีอุทยานใหญ่ชื่อลัทธิกัน
มีสระชื่อ ขรรมาโบกขรณัสระ ๑ ชื่อสุขรรมาโบกขรณั
สระ ๑ มีศิลาแก้วอยู่ที่ฝั่งสระ ชื่อ ขรรมาปริกิปาสาณ
ก้อน ๑ ชื่อสุขรรมาปริกิปาสาณก้อน ๑

ทางทิศอีสานหรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีอุทยาน
ใหญ่ชื่อมหาพต มีสระแก้วสระ ๑ (ไม่มีชื่อ) ส่วนทิศอื่น
อีก ๓ ทิศ คือทิศพายัพ (ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ) ทิศอาค-
เนย์ (ตะวันออกเฉียงใต้) ทิศหริดี (ตะวันตกเฉียงใต้)

ไม่มี
หนึ่ง
ในค
แล้ว
พร
เบอ
กดา
มิฐ
ดัด
ข้อ
พร
ด
แก้
ด
อ
นี้

ไม่มั่งคั่งว่าเรื่องส่วนอื่นอีก ที่จริงควรมั่งคั่งส่วนนี้ดีกว่าส่วน
 อื่น ซึ่งเป็นส่วนที่ไม่ทุกชนิดชนปะปนกัน ดังที่ขอความ
 ในต้นฉบับหนังสือไตรภูมิจะขาดหายไป เพียงเท่าที่กล่าวมา
 แล้ว ๕ ส่วน ก็มากพออยู่แล้ว เพราะเป็นส่วนตามที่
 พรรณนาไว้ มีความงามคล้ายๆ กัน จนทำให้อ่านรู้สึก
 เบื่อความงามนั้นได้ ยิ่งกว่านั้นในส่วนคงไม่มันก อย่างที่
 กล่าวไว้ ผูกวิหคบัณฑิยชาติ ดังเลี้ยงไฟระย้าอยู่เชิงแซ่
 มีรุชชา และในสระคงไม่มีปลา เพราะนกและปลาเป็น
 ตัวเดียวกัน จะเกิดอยู่บนสวรรค์ไม่ได้

ต่อไปกล่าวถึงเรื่องรถไพชยนต์ ซึ่งชนต้นอย่างดอยๆ
 ข้อความไม่ติดต่อกัน ดูประหนึ่งว่ามีข้อความขาดหายไปบ้าง
 เพราะชนต้นว่า “และมีแท่นแก้ว อนึ่งในรถนั้นกว้างได้ ๘,๐๐๐
 วา โดยรัได้ ๘,๐๐๐ วา ท่านได้กอดแก้ว อนึ่งที่กลางแท่น
 แก้วนั้นกว้างได้โยชน์ ๓ ” ข้อความเป็นดังนี้ อ่านไม่สู้ได้
 ความชัดนัก ต่อไปกล่าวถึงม้าที่เทียมรถไพชยนต์ของพระ
 อินทร์ว่าเป็นม้าแก้วมีจำนวนได้ ๒,๐๐๐ ตัว นี่ก็เข้าใจยาก

เพราะมันเป็นสัตว์เครื่องยานอยู่บนสวรรค์ไม่ได้ แต่วกต่างถึงความงามแวววาวของรถนี้ ว่าประกอบไปด้วยทองคำและดีดพิรุณ หรือแก้วต่าง ๆ ๗ ประการ รถไฟชนต์ของพระอินทร์ เป็นชื่อเดียวกับเวชนต์ราชรถของหัตถ์ สำหรับเป็นรถชักพระบรมศพมาสู่พระสุเมรุ และเป็นคำเดียวกับไฟชนต์ปราสาท คือปราสาทที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน เทียบได้กับปราสาทเวชนต์ของพระอินทร์ ในที่เขียนเป็นหลายอย่าง เขียนอย่างภาษาดั้งเดิม เป็น ไวชนนต์ เขียนอย่างไทยเปลี่ยน ว. เป็น พ. ก็เป็น ไฟชนนต์ เขียนอย่างบาด เป็น เวชนนต์ อย่างไทยก็เป็นเวชนนต์ บางทีก็เพี้ยนเป็น เวไชยนต์

คราวนี้ถ้าวัดถึงท่าจตุรุมหาราช คุณบริวารเป็นกระบวนทัพ อย่างกระบวนแห่ ออกจากเมืองบนจอมเขาคุณคร ไปถึงกำแพงจักรวาลเบื้องทิศที่จตุรุมหาราชมั่นโลกบาดประจำอยู่ ไปทำไมไม่ปรากฏบอกไว้ ดูประหนึ่งจะไปลาดตระเวนตรวจดูด้านของตนว่าเรียบร้อยดีหรือไม่ เช่นกล่าวว่

ท้าวครุฑมีบริวารคณรรพ นับได้กว่าร้อยล้าน มี

เครื่องประดับเพนอหวและเนอควทงมวดเป็นเงินยวง ถิ่นฮอน
และดากเงินเป็นอาวูช ไปยังกำแพงจักรวาลด้านทิศตะวันออก
คือทิศที่ท้าวธรรมฐเป็นโลกบาลประจำอยู่ ตามคติ
ของพุทธศาสนา ฝ่ายมหายานว่า ท้าวธรรมฐมีหน้าเป็นสีเขียว
ก็ตรงกับท้าวไวทินว่าเป็นเงินยวง

ท้าววิรุฬหกมีบริวารเป็นผีเสื้อผกุมภณทั้ไปสู่กำแพง
จักรวาลได้ เครื่องประดับกายทั้งท้าววิรุฬหกและบริวาร
แล้วดวนไปด้วยแควมณรัตน์ พวกบริวารถิ่นฮอนถิ่นกระ-
บองแควมณ ท้าววิรุฬหกมีมา ทางมหายานว่าท้าววิรุฬหกมี
หน้าเป็นสีเขียว ไตรภูมิว่าแควมณรัตน์ เห็นจะเป็นแควเขียว
บริวารท้าววิรุฬหกมีพวกผีเสื้อ ผีเสื้อเป็นยักษ์จำพวกหนึ่ง
ในจำพวกที่เรียกว่ารากษส ซึ่งเป็นยักษ์ร้าย ผีเสื้อเป็นคำ
ไทยแปลว่าผีเสื้อ ถ้าอยู่ในน้ำเรียกว่าผีเสื้อนาคคณเชอณา
ถ้าเป็นผีเสื้อยักษ์กคคณเชอชยักษ ถ้าเป็นผีเสื้อเมืองกคค
ณเชอเมือง หมายความว่าผีเสื้อหรือเทวดาตามเชอของเมือง
นั้นๆ บางทีเห็นว่าผีเป็นเดว จึงเปลี่ยนเป็นพระเดอเมือง
ให้ดีขึ้น

ท้าววิรุฬหกมีบริวารเป็นพวกนาค ไปสู่กำแพง
จักรวาลด้านตะวันตก เครื่องประดับเป็นแก้วประพาฬ มหา
ยานว่า ท้าววิรุฬหกมีหน้าเป็นสีแดง พดกบริวารที่เป็น
เทวดาถือธนูธนูดังกว้างประพาฬ

ท้าวไพศณัมมีบริวารเป็นยักษ์และเทวดา ไปสู่กำแพง
จักรวาลด้านเหนือ เครื่องประดับเป็นทองเหลือง มหา
ยานว่า ท้าวไพศณัมมีหน้าสีแดง บริวารถือธนูธนูดังกว้าง
ท้าวไพศณัมมีหน้าสีแดง

กล่าวเรื่องท้าวจุลโลกบาดแล้ว ก็กล่าวถึงช้างไอยรา
วันของพระอินทร์ ซึ่งเป็นช้างที่เรารู้จักชื่อกันดี และมักทำ
ภาพของช้างไอยราในหนังสือต่าง ๆ ดันตฤตย์เรียกชื่อช้างตัว
นี้ว่า ไอยราวัน บาดเป็นเชราวัน เขียนผิดเป็นเชราวรรณ
ก็มี ที่เขียนไอยราวันเป็นเขียน ย. เกินเข้ามาตัวหนึ่ง แล้ว
หดให้สั้นเข้าเป็นไอยราในหนังสือกาพย์กลอน หมายความว่า
ถึงช้างสารทั่วไป ไม่จำกัดว่าต้องเป็นช้างเชราวัน คำภาษาไทย
เรียกเป็นไอยราพรตก็มี คำเดิมในดันตฤตย์เป็นไอยรา
วัต หนังสือไตรภูมิกล่าวว่ช้างนั้นชื่อไอยราพรต และว่า

ไม่
อยู่
คือ
แต่
คว
๓๓
จึง
ไป
แ
ว
แ
ก
โด
เห
พร
พร
อิน

ไม่ใช่เป็นสัตว์เดรัจฉาน เพราะบนสวรรค์สัตว์เดรัจฉานขึ้นไป
 อยู่ไม่ได้ แม้แต่ยูงหรือตัวไรตัวเดียวก็ไม่มี ข้างโอยราพรต
 คือเทวดาองค์หนึ่งชื่อโอยราวันเทพบุตร เมื่อพระอินทร์จะ
 เสด็จไปแห่งใด โอยราวันเทพบุตรก็นิมนตรคนเป็นช้างเผือก
 ตัวหนึ่งใหญ่่นัก โดยสูงได้ ๓,๕๐๐,๐๐๐ วา และมีหัวได้
 ๓๓ หัว หัวน้อย ๆ ต้องหัวอยู่ข้างหัวใหญ่ เพราะฉะนั้น
 จึงเป็นชุดละ ๓ หัว หัวใหญ่ได้ ๒,๐๐๐ วา และหัวถัดเข้า
 ไปทั้งต้องข้าง แลหัวแถม ๓,๐๐๐ วา ถัดนั้นเข้าไปแถมหัว
 แล ๔,๐๐๐ วา ” ถัดเข้าไปอีกเป็น ๕,๐๐๐ วา และ ๖,๐๐๐
 วาตามลำดับ (ฟังเกือบไม่เข้าใจทีเดียว คำว่า “ แลหัว
 แล ” เห็นจะหมายความว่าแต่ละหัว ส่วนหัวใหญ่อยู่ท่าม
 กลางหัวทั้งหลายข้อสุดท้ายนี้ เป็นพระที่นั่งแห่งพระอินทร์
 โดยกว้าง ๒,๕๐๐,๐๐๐ (กว้างต้องเท่าของความสูงทั้งตัว)
 เหนือหัวข้างมีแท่นแก้วอันหนึ่ง กว้างได้ ๙๖,๐๐๐ วา มี
 ปราสาทกลางแท่นแก้วสูงได้ ๘,๐๐๐ วา มีราชอาสน์หนา
 พร้อมด้วยหมอนใหญ่ หมอนน้อย หมอนอิง องค์พระ
 อินทร์นั่งได้ ๖,๐๐๐ วา เสด็จประทับเหนือแท่นแก้วมี

เทวดาชั้น ๒๒ หัว (ทำไม้ไม้ซึ่งทั้ง ๓๓ หัว ดังที่ ๒๒ จะ
จดจำนวนคราดเคลื่อนไป) ช้าง ๓๓ หัว แต่ละหัวมีงา ๗
อัน งาแต่ละอันยาวได้ ๕๐๐,๐๐๐ วา และงาหนึ่งแต่ละงา
มีสระได้ ๗ สระ สระหนึ่งแต่ละสระมีบัวได้ ๗ กอ กอบัว
แต่ละกอมีดอก ๗ ดอก แต่ละดอกมีก้าน ๗ ก้าน แต่ละ
ก้านมีนางฟ้าขึ้นจับระบำ ๗ คน นางแต่ละคนมีดาวไขได้ ๗
คน รวมยอดช้าง ๓๓ หัว มีงาได้ ๒๓๑ สระได้ ๑,๖๑๗ สระ
กอบัวได้ ๑๑,๓๓๙ กอ ดอกบัวได้ ๗๙,๒๓๓ ดอก ก้านบัวได้
๕๕๕,๖๓๑ ก้าน นางฟ้าได้ ๓,๙๙๒,๕๑๗ คน และดาวไขนาง
ระบำได้ ๒๗,๑๗๖,๙๓๙ คน และในางช้างไอยราวันนั้น มี
สถานสำหรับนางระบำและดาวไขอยู่ โดยกว้างได้ ๕๐ โยชน์
(เห็นจะเบียดเขียดยัดกันมาก)

หนังสือเรื่องรามเกียรติ์ ตอนหนึ่งกล่าวถึงอินทรชิต
โอรสทศกัณฐ์แปลงตัวเป็นพระอินทร์ แล้วให้พวคนายและ
ไพร่พลยักษ์แปลงเป็นช้าง เอรಾವันเป็นเทพบุตรเทพธิดาเพื่อ
ลวงพระลักษมณ์ให้เข้าใจผิด แล้วตอบ แผลงศร พรหมศาสตร์
มาต่อองค์พระลักษมณ์และพวกลิงพานรดับหมด หนุมาน

โกธดำคณินนิว่าเป็นพระอินทร์ เฒ่นขึ้นไปหมายจะตั้งหาร
 พระอินทร์เดี่ย เรื่องรามเกียรติ์ตอนนรูกกนดิ นอกจาก
 ได้อ่านเรื่องย้งเคยดูโชน เรีนกันว่าตอน “หักคอช้าง
 เฮอร์วณ” หนังสือรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์รัชกาล
 ที่ ๓ กล่าวเรื่องตอนอินทรีชิตแปงเป็นพระอินทร์ และ
 พวกนายแะไพร่พลยักษ์แปงเป็นช้างเฮอร์วณ เทพบุตร
 เทพธิดาไวคังนี้

“ให้การณราชกุมภินท์	เป็นเฮอร์วณตัวกดำ
ตามสืบตามเคียรอดงกา	เคียรหนึ่งเจ็ดงางมงอน
งาหนึ่งเจ็ดสระโกศมภ์	เคียรหนึ่งมีประทุมเกษร
เจ็ดกอกชูก้านอชวร	กอกหนึ่งบานดัดอนเจ็ดผกา
ดองหนึ่งเจ็ดกดับด่งกช	กัตนรตชาบช้านนาดา
กดับหนึ่งมีเทพธิดา	เจ็ดนางกัตยายุพาพาด
แต่ตะของค์ทรงโฉมอชวร	รำฟ้อนจำเรียงเคียงหวาน
นางหนึ่งดวนมับวิวาร	เจ็ดของค์เขาวมาดิวิไถววรรณ
เมื่อกล่อมฟ่งพิศอำไพ	เหมือนช้างเจ้าไครตริงษ์ใน
	ดอรรค์

มีวิมานทุกเคี้ยวระชกรรมี พรายพรรณด้นแก้วมณีน”

อ่านคำกลอนนั้นแล้ว ดยเทียบดูกับข้อความใน
ไตรภูมิซึ่งเป็นความเรียง จะรู้ดีกว่าคำกลอนฟังเพราะและ
ได้ข้อความกระทัดรัดดีกว่ากันมาก ในท้นคัดคำกลอนมา
จากเรื่องรามเกียรติ์ฉบับโรงพิมพ์หมอดมิต (เล่ม ๒ หน้า
๓๓๖๑) ซึ่งเป็นฉบับตัวพิมพ์เก่าที่สุดที่มีอยู่ คำต่างๆ
คงปด้อยไว้ตามของเดิม จะเห็นคำว่าเฮอร์วณ ในท้นเขียน
เป็น เฮอร์วณ วิไล เขียนเป็นวิไลย และเขียนกันอย่างนี้
มานาน ภายหลังมาทราบกันว่า วิดิย ภาษาดั้งดกฤต
แปลว่า ทำลาย ตาย ความไม่ตรงกับที่ใช้อยู่ในภาษาไทย
ซึ่งแปลว่า งาม หยดย้อย เดียวจนจึงเขียนเดี่ยใหม่เป็น
วิไล เพื่อให้แตกต่างไปจากคำ วิดิย ซึ่งมีความหมาย
ไม่ดี และได้แปลว่า งามหยดย้อย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระ
ราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ด้นใหม่เป็นกาพย์ฉบับนี้ คือ
แต่งเป็นกลอนแบบหนึ่งเรียกว่ากาพย์ฉบับ บทหนึ่งมี ๑๖
คำ แบ่งคำเป็นสามบาทหรือวรรค วรรคแรกมี ๖ คำ วรรค

กตาง ๔ คำ และวรรคท้ายมี ๒ คำ มีคำที่สัมผัสกันซึ่ง
ถ้าสังเกตดูในข้อความต่อไปนี้ ก็จะเห็นได้เองว่ามีสัมผัสกัน
ที่ตรงไหนบ้าง

“อินทรีขิตบิดเบือนกายนิ เหมื่อนของค้อมรินทร์
ทรงคชเชราวณ

ช้างนิมิตรฤทธิแรงแข่งขัน เผือกผ่องผิวพรรณ
ดั่งขั้วระอาดโอฬาร

ด้ามดิบด้ามเคียวไธภา เคียวหนึ่งเจ็ดงา
ดั่งเพชรรัตนรูจี

งาหนึ่งเจ็ดใบกษรณ ดัชนีหนึ่งยอมมี

เจ็ดกอบอบตบ้นดาต

กอบหนึ่งเจ็ดดอกดวงมาตย์ ดอกหนึ่งเบ่งบาน

มีกตบได้เจ็ดกตบผกา

กตบหนึ่งมีเทพธิดา เจ็ดองค์ไธภา

แน่นน้อยดำพานงพาด

นางหนึ่งยอมมีบวิจรร ออกเจ็ดเขาวมาตย์

ถ้วนรูปนิมิตรมายา

จักรบรราร่ำร้ายด้ายหา ขำเด้งหางคา
 ทำท่ดงเทพอัปสร
 มิวมานแก่งงามบวร ทุกเกศกฤษร
 ดั่งเวไชยนค้อมรินทร์”

อ่านเทียบกาพย์ฉกฉกต่าง กับบทกลอนที่ต่าง
 แล้วรู้สึกได้ทันทีว่า ฉกฉกต่างคำซึ่งแต่งออกมาใน
 ภาษาไทย ได้งดงามมากทั้งเสียงและความหมายของคำ
 หรือกลอนอีกนัยหนึ่ง มีรูปและเนื้อหาเป็นกาพย์โดยปริบูรณ์
 จัดว่าเป็นวรรณคดีอัน กระทำให้ เกิดความนึก เห็นเป็นมโน-
 ภาพ (Imaginative Literature) ได้ขึ้นหนึ่ง

หนึ่ง มีที่นาตั้งเกิดการใช้คำสำหรับช่วยในการนับ
 จำนวน ซึ่งในคำราชาธิภาษณ์เรียกว่าลักษณะนาม คือ
 ใช้คำว่าองค์สำหรับเป็นคำช่วยนับเกี่ยวกับเทพธิดา “เช่น
 ถัดหนึ่งมีเทพธิดา เจ็ดองค์ไศยา แขน้อยดำเพ nang พาด”
 ส่วนในหนังสือไตรภูมิใช้ว่า คน สำหรับ แก่นางฟ้าไปทุกแห่ง
 คำว่านางฟ้าเทพธิดาและนางอัปสรหรือเทพอัปสร เป็นคำ
 ใช้แทนกันได้ หมายความว่าผู้หญิงบนสวรรค์ทั้งนั้น เทพ-

วิชาแปลว่าลูกสาวเทวดา คู่กับเทพบุตรซึ่งแปลลูกชาย
 เทวดา เพราะฉะนั้นเทวดาผู้หญิงซึ่งไม่เกี่ยวกับคำว่าวิชา
 หรือลูกหญิงจะเรียกว่าอะไร ตามศัพท์ก็คือคำว่าเทวี แปล
 ว่าเทวดาผู้หญิง คู่กับ เทว ซึ่งเป็นเทวดาผู้ชาย แต่คำเทวี
 ในภาษาไทยใช้สำหรับเรียกพระมเหสีของพระอินทร์ และ
 ของพระเจ้าแผ่นดินเดี๋ยวนี้ จึงต้องใช้คำเทพธิดาเป็นหมาย
 ความถึงเทวดาผู้หญิงได้ทั่วไป ส่วนเทพอัปสร ถ้าว่าทาง
 อินเดียก็ไม่ใช้เทพธิดา เทพอัปสรเป็นนางผู้เกิดจากน้ำ มี
 รูปร่างหน้าตาด้วยที่สุด เพราะฉะนั้นจึงต้องตกเป็นนาง
 บำเรอของเทวดา เทียบได้กับคำว่า Heavenly nymphs
 ในภาษาฝรั่ง ที่พระอินทร์ตั้งนางฟ้าลงมายั่วยวนฤษีและ
 ยักษ์ เพื่อทำลายศบะให้เสียไป ก็คือพวกนางอัปสรนั่นเอง
 นางอัปสรเป็นคำภาษาสันสกฤต ถ้าเป็นคำภาษาบาลีก็เป็น
 อัจฉราโดยเหตุที่นางอัปสรด้วยมาก ถ้าต้องการจะกล่าวถึง
 ความงามของนางมนุษย์ว่าด้วยมาก ก็มักกล่าวด้วย
 เหมือนนางอัปสร ในภาษาไทยมีแต่คำว่านางฟ้า ไม่ได้
 แบ่งแยกว่าเป็นนางเทพธิดาหรืออัปสร สุดแล้วแต่ว่าอยู่บน

ถึงท้าวจกโศกบาดว่า เทพยดาทั้ง ๕ อัน ยากที่จะเข้าใจ
 ได้ว่าทำไมจึงใช้ว่าอัน เพราะอันเป็นคำช่วยนับสำหรับสิ่ง
 ของที่ลักษณะเป็นแผ่นเท่านั้น แต่ถ้าพูดถึงภาษาไทยเดิมคำ
 ว่าอันใช้ได้ตลอดไปทุกอย่าง

— ๓ —

พระอินทร์มีพระมเหสีซึ่งในไตรภูมิใช้คำ่านางผู้เมีย
 หรือนางเมีย ๔ องค์ ชื่อนางสุธรรมา นางสุชาดา นาง
 สุนันทาและนางสุจิตรา เวลาพระอินทร์ได้ตั้งนั่งเหนือแท่น
 แก้ว นางสุธรรมานั่งเฝ้าอยู่ฝ่ายซ้าย นางสุชาดาอยู่ฝ่ายขวา
 นางสุนันทาอยู่ฝ่ายหลัง และนางสุจิตราอยู่ฝ่ายซ้ายอีกผู้หนึ่ง
 เวลาเฝ้าไม่ใช่แต่จำพวกผู้เดียว ย่อมมีบริวารอีกด้วย จะมี
 จำนวนบริวารก็มากน้อยไม่ก่น่าวใด ถัดมาชั้นนอกมีหมู่
 นางฟ้า ซึ่งเป็นเมียพระอินทร์ได้ ๘๒ คน (จำนวนนี้แปลก
 ต่อกันเล็กน้อย และใช้นับว่าคนไม่ใช่ว่าองค์) มีหน้าอินงาม
 หนักหนาทั้งนั้น ค่อยออกไปถึงพวกสาวใช้ ถัดออกไปอีก
 เป็นพวกนางฟ้าสาวสวรรค์ พื่อนรำถวายแต่พระอินทร์อยู่

รอบ ๆ มีเทพธิดา นางหนึ่งคิดพิณ และพิณอีก ๒๐,๐๐๐ อัน
ซึ่งเป็นเพื่อนพิณอันแรก ก็ปรากฏเสียงไปด้วย เทพธิดา
นางหนึ่งเป่ากลองคู่ เพื่อนกลองอีก ๒๐,๐๐๐ คู่ ก็ดังด้วย
ดุจดังว่าเป่าทุกคู่ นอกนยังมีเทพธิดาเป่าสังข์ตกตองอื่น ๆ
คืบฉนั้นและเป่าปี่เป็นต้น แต่ดังมีเพื่อนเป็นจำนวน
๒๐,๐๐๐ ทั้งนั้น พวกคืบฉคืบเป่าไม้มีแต่พวกนางฟ้าเท่านั้น
ยังมีพวกคนธรรพอีกด้วย คนธรรพเป็นพวกคีตป็นทาง
ดนตรีของพระอินทร์ เป็นอมนุษย์จำพวกหนึ่งไม่ใช่เทวดา
ดังกล่าวไว้ก่อนแล้ว เมียของคนธรรพคือพวกนางอัปสร
นางฟ้า แลยังมีนางฟ้าอันเป็นเมียพระอินทร์อีกจำนวน
หนึ่งมี ๒๕,๐๐๐,๐๐๐ คน เห็นจำนวนเมียพระอินทร์แล้วก็
ตกใจ แต่เมื่อนึกออกก็ก็ไม่ประหลาดใจ เพราะเป็นเรื่อง
เมืองสวรรค์

ข้อความตอนนี้ มีคำไขแปลมากมาย คือคำว่าเป่า
กลอง จะว่าออกก็ผิดกันมากไม่เชิง เพราะมีคำคำว่าเป่า
กลองอยู่ถึง ๓ แห่ง ส่วนกลองอื่นใช้คำว่าตี รวมทั้งบัน
ฑะวักเป็นคืบด้วย บันฑะวักเป็นกลองสองหน้าขนาดเล็ก

ใช้มือถือ ตัวบั้นเท้ารวคอดกกลาง ถ้าจะเปรียบก็เหมือน
 กรวยแหลมสองกรวย เอาปลายกรวยมาต่อกันเป็นตอนคอด
 หรือเป็นรูปนาฬิกาทรายฉะนั้น บั้นเท้ารวมีคุดมอยู่ปลาย
 ด้ายเชือกสำหรับแกว่งให้กระทบหน้าบั้นเท้ารว มีเดียง
 ดังอย่างกลองแต่เบากว่า เหมือนปั้งซึ่งเป็นของเด็กเล่น
 ฉะนั้น บั้นเท้ารวเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งของพราหมณ์
 มีใช้อยู่ในพระราชพิธีที่เกี่ยวกับพิธีพราหมณ์ เรียกกันว่า
 ไกอบั้นเท้ารว หาได้ใช้ว่าตัวบั้นเท้ารวเหมือนที่มีอยู่ใน
 ไตรภูมิไม่ ส่วนคำว่าเป่ากลองในที่นี้ เห็นจะแปลว่าตี
 จะต่างกับคำเป่า ที่แปลว่าส่งลมให้พุ่งออกมาโดยแรงจาก
 ปาก สอบค้นหาคำเป่าในคำไทยถิ่นต่าง ๆ ปรากฏคำไทย
 ไหญ่มีคำ โป้ แปลว่าตี ถ้าเทียบเคียงกับสระโอกับสระ
 เอา ก็มีคำที่เป็นคำเดียวกันอยู่หลายคำ ซึ่งใช้สระโอก็มี
 ใช้สระเอาก็มี เช่นคำว่าโง่กับเง่า ไทยกลางใช้โง่ และ
 ใช้เป็นคำซ้อนว่า โง่เง่า แต่ไทยถิ่นทางทิศตะวันออกเฉียง
 เหนือ มีถิ่นนิธานเป็นต้น ใช้เง่าแทนคำว่าโง่

มเหดีพระอินทร์องค์ที่ช่อสุชาดาเป็นธิดาของท้าวอสุรุ

ชื่อเนวาดิกาส์ พระอินทร์แปลงเป็นยักษ์แก่ ไปดักพาเอา
 มาชนะที่นางเลี้ยงพวงมาลัยเด็กกู่ ที่พระอินทร์มีเมียเป็น
 เป็นนางฟ้า ๒๔,๐๐๐,๐๐๐ คน ก็เป็นจำนวนมากอยู่แล้ว
 แม่กระหนยังเป็นรองน้อยกว่านางฟ้าที่แห่ห้อมล้อม หน้าหลัง
 พระศรีอารียเมตไตรย (ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ และจะได้ตั้ง
 ครีตเป็นพระพุทธเจ้าต่อไป) เมื่อเสด็จมาไหว้พระจุพามณีน
 บนสวรรค์ นางฟ้าที่แห่หน้าพระศรีอารียมาก่อนมีจำนวนได้
 แฉ่นโกฏิคน แห่ห้อมมาทางซ้ายขวาอีกข้างละแฉ่นโกฏิคน
 และตามเป็นกระบวนท้ายอีกแฉ่นโกฏิคน รวมหมดด้วย
 กัน ๔ แฉ่นโกฏิคน หรือ ๔,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐ คน
 จำนวนอย่างนี้ใคร ๆ ก็รู้ว่า เป็นจริงดังที่กล่าวไม่ได้ ใคร
 ท่านจึงกล้ากล่าว ไม่นึกว่าคนรุ่นหลังที่อ่านหรือฟังแล้ว จะ
 ไม่สงสัยบ้างหรือ เชื่อว่าชอบท่านคงรู้ดี ที่กล่าวว่าเป็น
 จำนวนเขื่องมาก ๆ เช่นนี้ คงมีความมุ่งหมายอะไรสักอย่าง
 หนึ่ง เพราะเทวดาชั้นต่ำมีอยู่อย่างเดาเด๋มที่ ยังมีนางฟ้า
 เป็นบริวารองค์ละพันคน อย่างต่ำก็ถึงองค์ละแสนคน ผู้
 โด่เมื่อยังไม่ตายเป็นคนทำบุญทำกุศล เพียงเอาทรายมา

ต่อเป็นเจดีย์บูชาพระศาสดาเท่านั้น คายแล้วไปเกิดเป็น
 เทวดา จะได้บริวารนางฟ้าพันคน ถ้าอุดดำห์พยายามทำ
 บุญประพฤติก่อการกุศลได้มากเท่าใด ก็จะได้เสวยสุขบน
 ดาวรรค์ มีนางฟ้าบำรุงบำเรอความสุขเป็นจำนวนมากมาย
 มนุษย์ทุกคนย่อมปรารถนาความสุขไม่ยากได้ทุกข์ และ
 ความสุขของคนธรรมดา ย่อมปรารถนาหาความสุขที่เป็น
 ความรู้สึกยั่ววนใจด้วยรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส มาก
 กว่าปรารถนาหาความสุขซึ่งไม่มีเรื่องเหล่านี้ เจ็บปน อยู่ด้วย
 เมื่อความปรารถนาของคนโดยมากเป็นเช่นนั้น อะไรไม่ได้
 เท่ากับหนามยอกเขาหนามบ่ง บอกว่าถ้าทำบุญกุศลมาก ๆ
 จะได้ขึ้นดาวรรค์มีนางฟ้าได้มาก ๆ มีจำนวนอย่างหนักเห็น
 เป็นอุคคคติ ซึ่งทุกคนก็เคยนึกเป็นจำนวนมาก ๆ อย่างน้อย
 แล้ว เพราะเป็นเรื่องนึก นึกให้มากดังเท่าไรก็ทำได้ คน
 ที่ชอบตั้งยั่ววน จะได้ทะเยอทะยานอยากขึ้นดาวรรค์ เมื่อ
 อยากจะขึ้นดาวรรค์ก็ต้องเพียรทำบุญกุศลให้มาก ๆ ดังที่ทาง
 ศาสนาท่านสอนไว้ เมื่อคนที่อยากขึ้นดาวรรค์แล้วเห็นจริง
 ในวัฏธรรมคำสั่งสอนของศาสดาแล้ว ความทะเยอทะยาน

อยากได้ผู้ช้ที่เกี่ยวกับเรื่องกามตัณหาที่จะเบาบางไปเองและ
ตั้งอยู่ในคุณงามความดี เพราะความเคยชินต่อความ
ประพฤติกี่เป็นบุญเป็นกุศล ซึ่งขั้นต้นมุ่งจะไปสวรรค์ชั้นนาง
ฟ้า ครั้นรู้จริงเห็นจริงในพระคำสอนแล้วก็กลับใจได้ เห็นจะ
เป็นด้วยเหตุผลอย่างนี้ โบราณท่านจึงให้จำนนมา ๆ เป็น
อุคมคติไว้ ให้ละใจผู้ทีจะเยอทะยานอยากได้อย่างนั้น

พระอินทร์ของพุทธศาสนา ไม่เป็นตำแหน่งประจำ
อยู่ตลอดไปเหมือนพระอินทร์ของลัทธิศาสนาฮินดู ดั้้นบุญ
แล้วก็ต่อจตุติ มีคนใหม่ขึ้นไปเป็นพระอินทร์แทน เมื่อเช่น
นางสุธรรมา นางสุชาดา นางสุนันทา และนางสุจิตรา
มเหสีทั้ง ๔ ของพระอินทร์ จะมีฐานะเป็นอย่างไรต่อไป
เมื่อมีพระอินทร์องค์ใหม่ขึ้นไปแทน เทวดาผู้ใหญ่ ๓๒ องค์
ซึ่งเป็นสหายของพระอินทร์องค์เก่า ตลอดจนช้างเอราวัณ
และอะไร ๆ ซึ่งเป็นทิพยสมบัติ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไป
ด้วยใหม่ แก้วว่าพระอินทร์องค์ใดสิ้นบุญต่อจตุติ สมบัติ
แห่งพระอินทร์องค์นั้นก็หมดไปด้วย พระอินทร์องค์ใหม่ก็มี
สมบัติของพระอินทร์องค์ใหม่ เช่นช้างเอราวัณ ก็มีเทพ

บุตรองค์ก่อน ที่ไม่ได้จุติตามพระอินทร์องค์เก่า เนมิตเป็น
 ข้างเฮอร์วณณถวายพระอินทร์องค์ใหม่ต่อไป ดังนั้นเป็นต้น
 เทวดาผู้ใหญ่^{๓๒} องค์ของพระอินทร์องค์เก่า เมื่อพระอินทร์
 องค์เก่าจุติ ก็จุติตามไปด้วย แต่วงศ์มีเทวดาผู้ใหญ่^{๓๒} องค์
 ชุดใหม่บังเกิดขึ้น สำหรับกับพระอินทร์องค์ใหม่สืบไป
 เป็นทำนองเปลี่ยนชุดรัฐบาลบนสวรรค์ เพราะฉะนั้น พระ-
 อินทร์จึงเป็นตำแหน่งหัวหน้า หรือนายกเทวดามากกว่าเป็น
 ขอเฉพาะองค์ของเทวดา

บนสวรรค์ นอกนครไตรตรึงษ์ ออกไป ทางฝ่าย ตะวัน
 ออกเฉียงใต้ มีพระเจดีย์องค์หนึ่งชื่อว่าพระเจดีย์จุฬามณี
 เป็นพระเจดีย์อันมหัศจรรย์ประดับไปด้วยทองและแก้ว ๘ ประ
 การ โดยคนนาสูได้ ๘๐,๐๐๐ วา มีกำแพงทองล้วน
 สูงด้านๆ ละ ๑๖๐,๐๐๐ วา ประดับด้วยธงประฎก (ธง
 เป็นฉันทวยยาวลงมาอย่างธงจระเข้) ธงไชยและกรดขุม
 ด้าย (กรดทำด้วยผ้าคาดของมีด้ายห้อยเป็นระย้าอยู่รอบๆ)
 มีเทวดาดีดดีดเป่าเครื่องดุริยางค์ดนตรี บำเรอถวายบูชาพระ

เจ็ดร้อยทุกเวลา พระอินทร์ยอมเด็ดใจไปนมัสการพระเจดีย์
นมไตรชาด

หนังสือเรื่องพระมาดัยคำทอง (ว่าเจ้าฟ้าธรรมมา
ชิเบศร์ ดมัยยอุรยาตอนปลายทรงพระนิพนธ์ แต่เห็นจะไม่
ใช่ เพราะมีจำนวนต่ำกว่าพระนิพนธ์เรื่องอื่นมากนัก) กล่าว
ว่าพระมาดัยเถระ ซึ่งเป็นพระอรหันต์องค์สุดท้าย ภายหลัง
เมื่อพระพุทธเจ้าได้ดับขันธปรินิพพาน ล่องมาแถวตงพนับ
และขึ้นไปไหว้พระเจดีย์จุฬามณี พระอินทร์บอกพระมาดัย
ว่า สร้างไว้ให้เทวดาบูชา จึงมีปัญหว่าสร้าง ณ ปางใด
ในนนเรียกพระเจดีย์ว่า “จุฬามณีตามธาตุ” คำตาม
ธาตุ ที่ถูกเป็นเหตุ แปลว่าพระเชี้ยวแก้วของพระพุทธเจ้า
หมายความว่า พระเจดีย์จุฬามณีเป็นทบบรรจุพระเชี้ยวแก้ว
แต่อกแห่งว่าบรรจุพระเกศธาตุ คือเส้นพระเกศาหรือผม
ของพระพุทธเจ้าเป็นแยงกนอยู่ ในที่นี้เป็นว่าบรรจุพระเกศา
ก็ต้องสร้างเมื่อพระพุทธเจ้าได้จุออกมहाภิเนษกรรมนี้ คือ
เมื่อได้จุออกบวช ทรงศัตพระเกศาแล้วพระอินทร์รับเอา
พระเกศาไปสร้างพระเจดีย์บรรจุไว้บนสวรรค์ ถ้าบรรจุ

พระเชยวแก้ว จะต้องเป็นสร่างเมื่อเดี๋ยงปรีณิพพานแล้ว
 พระอินทร์โหมยพระเชยวแก้วจากมวณณโทณพราหมณ์ได้
 เอาไปสร่างพระเจดีย์บรรจุไว้บนสวรรค์ หรือจะเป็นว่า
 ส่าง บรรจุ พระเกศา เมื่อครั้ง เดี๋ยง ออก มหาภิเนษกรมณ์
 ภายหลังเมื่อขโหมยพระเชยวแก้วมาได้ มาเจาะพระเจดีย์
 บรรจุเดิมเข้าไว้กเป็นได้

รูปพระเจดีย์จุฬามณีที่เขียนกัน ของคเจดีย์ทาด์เขยว
 เพราะเป็นพระเจดีย์ยอนทนมณ ซึ่งเป็นแก้วดีเขยว ผู้
 ชาวไทยแต่ก่อน มีหิงพระหรือห้องพระ ดำหรับไหว้บูชา
 พระไว้ทุกบ้านเรือน ข้างหลังหิงเขามักมีภาพเขียนเป็นพระ
 เจดีย์จุฬามณียุคหลังไว้ มีเทวดาหะมาเป็นกลุ่ม ๆ ที่เขา
 มีภาพพระเจดีย์จุฬามณียุคเพื่อประโยชน์อะไร ถ้าจะว่า
 ไว้ดำหรับบูชา พระเจดีย์อันมีคมไป ทำไมจะต้องไหว้
 เจาะจงพระจุฬามณียุคด้วยเล่า ที่ไหว้พระเจดีย์จุฬามณียุคเห็นจะ
 ต้องการไหว้พระศรีอารีย เพราะพระมาตย์ชนไปไหว้พระ
 เจดีย์จุฬามณียุค ก็เพื่อได้พบกับพระศรีอารียเทวโพธิสัตว์
 แล้วจะได้แต่งตั้งคุณตมบัตแห่ง พระศรีอารีย พาให้คน ทะเยอ

ทะยานอยากพบพระศรีอารียาง จึงได้มีรูปพระเจดีย์จุพามณีไว้มหา เพื่อทำใจให้หยิ่งถึงพระศรีอารียอยู่ทุกวันนี้จะได้พบ คิดเห็นอย่างนั้นอยู่ข้างจะเป็นการได้ร้ายให้คนแต่ก่อนมากอยู่ ไม่คิดเช่นนั้นก็มองเห็นเหตุผลเป็นอย่างอื่นไม่ได้

ประเพณีทำศพของไทย เขาอาบน้ำทำศพให้สะอาดเสียก่อนแล้วจึงแต่งตัวให้หมดจด ทำกรวยดอกไม้รูปเทียนด้วยใบตองให้ศพพนมมือถือไว้ สำหรับนำขึ้นไปไหว้พระจุพามณีเจดีย์ ประเพณีทว่ายังคงทำสืบต่อมาถึงทุกวันนี้ แต่คนเหตุที่ทำไมใคร่ทราบกันแล้ว เป็นทำตาม ๆ กันมาเป็นประเพณีเท่านั้น

นอกเมืองไทรบุรี ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีสวนอุทยานชื่อว่าบุณฑริกวัน ในสวนนั้นมีไม้ทองหลางใหญ่ต้นหนึ่งชื่อปาริชาติกถปพฤกษ์ หรือเรียกย่อว่าต้นกถปพฤกษ์ ใต้ต้นกถปพฤกษ์มีแท่นศิลาแก้วชื่อว่าบันทุกัมพตเป็นแท่นสีแดงเข้มดังดอกสะเอง (ดอกชบา) และซ้อนดังพุทผ้อ่อน เมื่อพระอินทร์นั่งเห็นแผ่นศิลาแท่นจะมีอาการอ่อนยุบลงไปเพียงระดับข้อ เมื่อพระอินทร์ลุกขึ้นจาก

ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองสุวรรณคันทน์แปลก มี
 ส่วนถึงสองส่วน คือส่วนมหาพตังทกต่างมาแล้ว ยังมี
 ส่วนบุณฑริกอันเข้าในทิศเดียวอีกส่วนหนึ่ง ของสำคัญ
 เช่นคนกตปฤกษ์ แทนบันทุกัมพต คำดาที่ประชุมของ
 เทวดา ก็รวมกันอยู่ในทิศนี้ทั้งหมด

หนังสือ ไตรภูมิ กถาว่าเรื่อง เมืองสุวรรณคันทน์ใครตรึงษ์
 ของพระอินทร์ต่อไปอีกด้านหน้ากระต่าย เป็นเรื่องเกี่ยว
 กับเทวดาฟ่งเทศน์ และเรื่องตรวจดูบุญบาปมนุษย์ทำได้
 ตามบัญชีรายการที่เทวดานำเสนอพระอินทร์ ถ้าในบัญชี
 แผ่นทองปรากฏว่ามนุษย์ทำบุญมาก เทวดาก็ดีใจแซ่ซ้อง
 ด่าขูการ ถ้าในบัญชีมัน้อย เทวดาก็เสียใจร้องว่า โอ
 นิจาคนทั้งหลายทำบุญกันน้อยนัก ตายไปจะตกนรก ใน
 ที่สุดของเรื่องดาวดึงส์กล่าวว่า “ผู้ใดจะปรารภนาไป
 เกิดในเมืองสุวรรณคันทน์ อย่าได้ประมาทดื่มตน ควรเร่ง
 ขวนขวายกระทำกุศลบุญกรรม ให้ท่านรักษาคัดเมตดา
 ภาวนา อุปฐาการรักษาศีลสมาธิภาวนา ผู้เฒ่า ผู้แก่ ครู
 บุรุษเฒ่า อาจารย์และสมณพราหมณผู้เฒ่าผู้แก่ได้

ไปเกิดในสวรรค์” เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ในที่สุดนี้ว่า ที่
กล่าวเรื่องเมืองสวรรค์ไว้ดังนามมโหฬารคือกว้างขวาง อย่าง
ใหญ่ ก็เพื่อประโยชน์จะให้ได้รับความเพลิดเพลินเป็นอุดม
คติ ให้คนเร่ร่อนชวายเป็นประพฤติก่อการบุญ ตั้งด้นกัน
ตรง ๆ คนไม่ชอบฟัง จึงต้องมีเรื่องเป็นอุดมคติอย่างนี้เป็น
เครื่องชวน

แท่นบันฑิตกัมพทของพระอินทร์ เป็นแท่นที่ชาวไทย
รู้จักกันมาก ถ้ามีเหตุอะไรเป็นเรื่องเดือดร้อนชนในเมือง
มนุษย์ แท่นจะมีอาการปรากฏแจ้งกระด้าง ไม่อ่อนนุ่ม
เหมือนเวตาปรกติ เป็นเครื่องหมายบอกให้พระอินทร์ว่า
มีเรื่องร้าย เป็นเหตุเภทภัยแก่ผู้มบุญในเมืองมนุษย์ ชนแถว
เป็นหน้าทของพระอินทร์จะต้องได้จัดไปช่วย หรือให้ใคร
ลงไปช่วยแทน ถอดอนบทต่อไปเป็นพระราชนิพนธ์รัชกาล
ที่ ๒ อยู่ในเรื่องสังข์ทองตอนคัดถ์ กล่าวถึงเรื่องแท่นบันฑิต
กัมพทแจ้งกระด้าง ถอดอนนมผู้จากกันได้มากคน แม่เด็ก ๆ
ก็จำได้ เพราะใช้เป็นหนึ่งในดัดสอนอ่านก่อนนิพนธ์และร้องเล่น
กันอยู่ดังนี้

“มาจะกล่าวบทไป ถึงท้าวสหัตตย์ใคร ครั่งสา
 ทิพอาสน์เคยอ่อนแต่ก่อนมา กระด้างดั่งศิลาประหลาดใจ
 จะมีเหตุมันแม่นในแดนดิน อมรินทร์เร่งคิดสังสัย
 จึงต้องต้องทิพเนตรดูเหตุร้าย ก็แจ้งใจในนางรจนา
 แม้นมิไปช่วยจะมิวายมอด ด้วยสังข์ทองไม่ถอด
 รูปเงาะป่า จำจะยกพลพดเทว ดงไปด้อมพาราดามได้
 ขวนเจ้าชานี้คักคัพพน นำหน้านั้นจะสู้ใครได้
 จะชูให้วังนกกตกใจ ออกไปหาบุตรสุดท้อง
 พระสังข์ทรง^{๕๕}จะถอดเงาะ งามเหมาะไม่มีเต็มต้อง
 พ่อตาจะได้เห็นเป็นรูปทอง ทง^{๕๖}ทำนองเพลงคักคักอยู่ท^{๕๗}”

ชูงขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ได้ ๙๔,๐๐๐ ไมล์ ถึง
 ชั้นฟ้าช้อยยามา เป็นสวรรค์หรือเทวโลกชั้นที่สาม สวรรค์
 ชั้นนี้ปราสาทแก้วปราสาทเงินเป็นวิมาน มีสวนแก้วอุทยาน
 และสระโบกขรณี งดงามไม่แพ้สวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ ผู้เป็น
 ใหญ่ในสวรรค์ชั้นนี้มาขอตั้งยามเทวราช สวรรค์ชั้นนี้อยู่สูง
 กว่าวิถีดุจรรของพระอาทิตย์ แสงแดดส่องไปไม่ถึง แต่ก็
 ไม่มีมืด เพราะด้วยรัศมีแก้วและรัศมีดวงดาวส่องสว่างอยู่
 เสมอ ไม่รู้จักรุ่งและค่ำ อาศัยดอกไม้ทิพย์บานเมื่อใดก็รู้ว่
 รุ่ง ถ้าหุบเมื่อใดก็รู้ว่าค่ำ เพราะฉะนั้นจึงแปลคำยามา
 ซึ่งแปลว่าสวรรค์ชั้นนี้ว่า เป็นสวรรค์มีแต่เวลาหรือยามด้
 คดอดไปไม่มีค่ำ เทวดาบนสวรรค์ชั้นนี้มาอยู่ยืนได้
 ๒,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ ๓๔๒,๐๐๐,๐๐๐ ปีในมนุษย์ หรือ
 ๒๐๐ ปี เมื่อมนุษย์เทวอนกบคินบนสวรรค์ชั้นนี้ สวรรค์ชั้น
 ยามามีกว้างใหญ่เพียงเท่านี้ แต่เป็นสวรรค์ที่ชาวบ้านไม่ใคร่
 รู้จักขอ เพราะไม่ตั้งมีกวางในเรื่องวรรณคดี

ถดชนไปอีกสูงได้ ๑๖๘,๐๐๐ โยชน์ ถึงสวรรคต^๕คฤ
เป็นเทวโลกชน^๕ที่ ๕ คฤคแปดว่าเป็นที่บันเทง มีพระยา^๕เป็น
ใหญ่ในสวรรคต^๕ชนขอ ดันคฤคเทวราช พระโพธิสัตว์^๕ซึ่งจะ
เดด็จลงมา^๕ตรัสเป็นพระพุทเจ้า ย่อมสถิตในสวรรคต^๕ชน
มีพระศรีอารียโพธิสัตว์^๕ ซึ่งจะมา^๕ตรัสเป็นพระพุทเจ้า^๕ภาย
หน้าเป็นต้น อายุเทวดา^๕ชนคฤคยืนได้ ๔,๐๐๐ ปีทิพย์ เท่ากับ
๕๗๖,๐๐๐,๐๐๐ ปีเมืองมนุษย์ หรือ ๔๐๐ ปีเมืองมนุษย์เป็น
วันกับคืนในสวรรคต^๕คฤค

ต่อสูงไปอีกได้ ๓๓๖,๐๐๐ โยชน์ ถึงสวรรคต^๕ชน
นิมมานรดี^๕ แปดว่าเทวดา^๕ผู้ยินดีในการ^๕นมิต^๕ นึกอะไร^๕ก็
นมิต^๕ ไม่ต้องให้มีใครถวาย^๕ใครตั้งเวยเหมือนเทวดา^๕อื่น
ที่อยู่^๕ชน^๕คาง^๕ลงไป^๕น^๕จัดเป็นเทวโลกชน^๕ที่ ๕ เทวดา^๕ท^๕นอายุ^๕ยืน
๘,๐๐๐ ปีทิพย์ หรือ ๒,๓๐๔,๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์

พ้นสวรรคต^๕นิมมานรดี^๕ชนไป^๕ได้ ๖๗๒,๐๐๐ โยชน์ ถึง
สวรรคต^๕ชน^๕ปรนิมิต^๕ว^๕คฤค^๕ แปดว่าเทวดา^๕ผู้^๕เป็น^๕อธิระ^๕ หรือ
เป็นผู้^๕ควบคุมการ^๕นมิต^๕ของ^๕ผู้อื่น คือจะ^๕นมิต^๕เอง^๕ก็ได้^๕หรือ
จะให้^๕คนอื่น^๕นมิต^๕แทน^๕ก็ได้ จัดเป็นเทวโลกชน^๕ที่ ๖ หรือชน

สูงสุดของเทวดา เทวดาชั้นมัชฌิมได้ ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์
 หรือ ๘๒๓,๖๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์ มีพระยาช่อปรนิมิตตวดี
 อันพระยามาราราชผู้เป็นใหญ่แก่ห่มุมารทั้งหลาย ก็อยู่บน
 ดาวรรคชนน แต่อยู่กันคนละฝ่ายกับเทวดาเพราะไม่ถูกกัน
 พระยามารเป็นผู้คอยขัดขวาง ไม่ให้พระโพธิสัตว์ลงมาตรัส
 รู้เป็นพระพุทธเจ้า เพราะกลัวมนุษย์จะขึ้นดาวรรคกันมาก
 ในภาษาไทยกล่าวว่า “มีมารผจญคอยขัดขวาง” หมาย
 ความว่ามีคนหรืออะไรคอยทำให้คิดขัดไม่สะดวก เทียบ
 เรื่องพระพุทธเจ้าเวลาตรัสรู้ พระยามารพาพวกมารไป
 ขัดขวางพระพุทธเจ้าไม่ให้สำเร็จพระโพธิญาณ เรื่อง
 ในพระพุทธประวัติตอนนั้นเรียกว่า มารผจญหรือผจญมาร
 คือการต่อสู้กับพระยามาร มารทางลัทธิศาสนาอื่นก็เป็นข้อ
 หนึ่งของกามเทพ พุทธศาสนานำเอามาใช้ หมายถึงความ
 รักความใคร่อันเนื่องด้วยกิเลสตัณหา ดมมคติให้มืดบอดขึ้น
 เรื่องดาวรรค ๔ ชั้นถัดจากดาวดึงส์ขึ้นไป มีเรื่องไม่มาก
 เหมือนดาวรรคชนนดาวดึงส์ จึงไม่มีใครมีใครรู้จักหรืออยาก
 ไปเกิด แม้แต่ชั้นนอกจากดาวรรคชั้นใดแล้ว ก็ไม่สู้มีผู้

ยังเป็นสวรรค์ชั้นสูงสุด ก็มิชอบจำยากเรียกยาก จึงไม่ผู้
 สนใจจำ และไม่มีเรื่องอะไรในสวรรค์ชั้นที่ควรกล่าว
 สวรรค์ ๔ ชั้น เมื่อรวมกับชั้นดาวดึงส์และชั้นจาตุมหา
 ราชิกาซึ่งอยู่ต่ำถัดลงไป ก็เป็นสวรรค์หิมิตด้วยกัน ๖ ชั้น
 เรียกว่าเทวโลก หรือสวรรค์ชั้นนภมาพจร คือเป็นสวรรค์
 ทั้ง ๖ ซึ่งยังมีเงี้ยวของอยู่ด้วยกามตัณหา ยังคืนวนอยู่ด้วย
 ความอยากความใคร่ เป็นสวรรค์ซึ่งในภาษาอังกฤษเรียก
 ว่า sensual heavens เทวดาย่อมมีเมี่ยมมุกได้ ตามวิริยของ
 สวรรค์ผิดกับวิริยของเมืองมนุษย์ เทวดาผู้หญิงกับเทวดา
 ผู้ชาย เพียงจับมือถือแขนถักค้องกัน หรือยืมให้แก่กัน
 ก็เกิดลูกได้ดั่งนี้เป็นต้น เหตุนี้จึงไม่ใช่เป็นสถานที่ซึ่งชนไป
 เกิดแล้ว ไม่ต้องตายอีกเหมือนดังเทวดาของฝรั่งและของ
 แขนก สวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นเมื่อรวมกับ โลกมนุษย์ โลกนรก
 โลกเปรต โลกเดรัจฉาน และโลกอสุรกาย เป็น ๓๑ โลก
 ด้วยกัน ก็เรียกว่ากามภพหรือกามภูมิ

ถัดสวรรค์ชั้นสูงสุดขึ้นไป ถึงพรหมโลกชั้นเป็นที่อยู่
 ของพวกพรหม พรหมโลกนั้นอยู่ไกลขึ้นไปยิ่งนัก ไกลเด่น

ไทดจนไม่อาจกำหนดคณนานับได้ แม้ว่ามีคิตาก้อน ๑
 เท่าปราสาทเหล็กก้อนชื่อว่าโดหปราสาท ซึ่งมีอยู่ในลังกา
 ทวีปโพ้น (โดหปราสาทนั้นมีจำลองไว้ที่วัดราชันคิตา) เขา
 ทอดทั้งลงไปจากชั้นพรหมปาริธัชา ซึ่งเป็นพรหมโลก
 ชั้นต่ำที่สุด และบ่มของชุดดักแห่งเดียว แม้ว่าจะหนักค
 กิณเวลาที่ตกลงมาได้ ๔ เดือนจึงจะถึงแผ่นดินที่เราอยู่ ถ้า
 เทียบกับความรู้ในปัจจุบัน พรหมโลกก็เท่ากับเป็นดวงดาว
 ต่างๆซึ่งอยู่ห่างหรือไกลจากโลกเราขึ้นไปไกลแสนไกล อันไม่
 อาจกำหนดนับได้กันตามธรรมดา ต้องกำหนดเขาแสงสว่าง
 (Light year) เป็นหน่วยสำหรับนับแทนจำนวนปี แสง
 สว่างนั้นมีความเร็วเด่นไปได้วินาทีละ ๑๘๗,๐๐๐ ไมล์ หรือ
 ๑๘,๗๐๐ โยชน์ ถ้าปีหนึ่งเป็นจำนวนเลขดักเท่าไรที่แสง
 สว่างจะเด่นไปได้ ก็จะเป็นจำนวนตัวเลขไม่แพ้กับที่กดาว
 ไว้ในไตรภูมิ

พรหมโลกจัดเป็นสองพวก พวกหนึ่งเป็นพรหมมี
 รูปร่างเรียกว่ารูปพรหม มีหมดด้วยกันเป็น ๑๖ ชั้นหรือ
 โดฬด เรียกอีกชื่อหนึ่งรวมกันว่ารูปร่าง อีกรพวกหนึ่งไม่

มีรูปร่างเรียกว่าอรูปพรหม มีด้วยกัน ๔ ชั้นเป็นพวก
 อรูปาวจร รวมทั้งสองพวกก็เป็น ๑๖ ชั้น (ของมหายาน
 เพิ่มเข้าอีก ๒ ชั้น รวมเป็น ๑๘ ชั้น) มีชื่อเรียกแต่ละชั้น
 เป็นต่าง ๆ กัน ซึ่งจะยกไว้ไม่กล่าวถึง เพราะอาจดูได้ใน
 หนังสือไตรภูมิ คนที่จะไปเกิดในพรหมโลก ได้แก่ผู้เข้า
 ฌานบรรลุดุชนตามที่กำหนดไว้ในเรื่องวิธีเข้าฌาน (trance)
 ว่าถ้าได้ฌานชั้นนั้น ๆ ก็จะไปเกิดในพรหมโลกชั้นนั้น ๆ เหตุ
 หนึ่งซึ่งชนไปเกิดเป็นพรหมจึงเป็นพวกพรหมณ์ พวกฤษีแทบ
 ทั้งหมด เพราะเป็นเรื่องของฤษีไซไฟโดยตรง บนพรหมโลก
 ทุกชั้นมีปราสาทแก้วและเครื่องประดับงามยิ่งกว่าของเทวดา
 ดั่งพื้นเท้า หมายความว่า จะพรรณนาความงามของพรหม
 โลกให้วิจิตรพิสดาร ยิ่งกว่าที่พรรณนา มาในเรื่อง เมือง
 สวรรค์ไม่ได้แล้ว จึงได้กล่าวแต่สั้น ๆ เพียงเท่านั้น ใน
 พรหมโลกมีแต่พรหมผู้ชายล้วน พรหมผู้หญิงไม่มี เพราะ
 ฉะนั้นพรหมจึงพ้นแล้วจากกามตัณหา ไม่มีเรื่องรูปรด
 กดินทรีย์ และเครื่องบำรุงบำเรอ ไม่มีลูกเมีย เมื่อไม่มี
 ความจำเป็นเรื่องลูกเมีย ก็ไม่มีความจำเป็นต้องมีเพศเป็น

พรหมผู้ชายฝ่ายเดียวควรเป็นพรหมไม่มี เพศ จะ เหมาะ กว่า
 พวกผู้หญิงจะได้ไปเกิดเป็นพรหมได้บ้าง ไม่ผูกขาดแต่พวก
 ผู้ชายฝ่ายเดียว พวกพรหมนั้นมีอายุยืนนาน จะนับจำนวน
 บิด้วยด้านด้วยโกฏีไม่พอกัน จะคำนวณได้ก็ด้วยเอาจำนวน
 มหากัลป์เป็นหน่วยสำหรับนับ พรหมชั้นต่ำ มีอายุได้ครึ่ง
 มหากัลป์ อย่างชั้นสูงถึง ๗๐,๐๐๐ มหากัลป์

มหากัลป์ แปลว่ากัลป์ใหญ่ มีความนานแสนนาน
 เหลือที่จะนับได้ด้วยปี เป็นระยะเวดาระหว่างที่โลกธาตุ
 (Universe) หรือด้ากตจักรวาลเกิดและทำลายไปคราว
 หนึ่งๆ มหากัลป์หนึ่งแบ่งออกเป็นอสงไขยกัลป์ ๔ อสงไขย
 แปลว่าเหลือที่จะนับได้ อสงไขย ๑ คือระยะเวดที่โลกถึง
 แก่ความประดัยหรือทลายไป เพราะด้วยไฟด้วยน้ำและ
 ถมมาด้างให้หมดสิ้น อสงไขยที่ ๒ คือระยะเวดที่โลกธาตุ
 ทลายพินาศแล้ว ยังมีแต่ความว่างเปล่าอยู่ อสงไขยที่ ๓
 คือระยะเวดที่โลกธาตุเกิดใหม่ และอสงไขยที่ ๔ คือระยะ
 เวดที่โลกธาตุมีขึ้นจนกว่าจะถึง ระยะเวด ประดัย ทลายอีก

เท่ากับเป็นอายุของโลกชาตวรรษเวลาอสังไฮที่ ๓ ช้านาน
เท่าไร เป็นเรื่องไม่ถ้ามารจะนับได้ จึงต้องใช้ด้วยวิธี
อุปมาดังว่า เขาผ้าทิพย์อันอ่อนบางเหมือนควัน มากกว่าค
ฎาซึ่งสูงได้โยชน์หนึ่งและวัดโดยรอบได้ ๓ โยชน์ ในระยะ
เวลาร้อยกว่าปีกวาดครั้งหนึ่ง เมื่อใดภูเขานั้นราบเพียง
แผ่นดินเป็นหน้ากลอง ก็เป็นอสังไฮกัลป์หนึ่ง ดังกล่าว
ไว้แล้วตอนปลายของเรื่องนรกภูมิ นักปราชญ์ตะวันตก
ผู้หนึ่ง (A. Remusak) เคยคำนวณหาจำนวนปีของอสังไฮ
กัลป์ ได้ตัวเลขเป็น ๓๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐ ปี
เป็นอสังไฮกัลป์หนึ่ง แต่มักปราชญ์ชาวตะวันตกคน
อื่นหลายคนไม่เห็นด้วย เห็นว่าอสังไฮกัลป์หนึ่งเท่ากับ
จำนวนเลขตัวหนึ่ง มีเลขศูนย์ตาม ๙๙ ตัวก็มี เป็นเลขศูนย์
ตาม ๑๐๙ ตัวก็มี ในพาทนุกรมภาษาบาลี-อังกฤษ ของ
ริดเดอร์ให้ไว้เป็นจำนวนเลขศูนย์ ๑๔๐ ตัว ในหนังสือมุ
บตบรพกิจแบบเรียนภาษาไทยก็กล่าวถึงจำนวนอสังไฮ
กัลป์แต่ไม่มีใครเอาใจใส่ถอดออกมาเป็นจำนวนเลข เพราะเมื่อ
แปลว่านับไม่ได้หรือนับไม่ถ้วน และท่านก็เปรียบเทียบ

เป็นอุปมาไว้ให้นึกเห็นอยู่แล้ว เช่นนั้นจึงไม่มีความจำเป็น
อะไรที่จะต้องคิดคำนวณ

อสังขยกัลป ๑ แบ่งเป็น ๒๐ อันตรกัลป แปลว่า
กัลปอยู่ในระหว่าง จะหมายความว่า เป็นเวลาอยู่ระหว่าง
ได้อย่างไรก็ทราบไม่ได้ แล้วอันตรกัลปก็ยังแบ่งเป็นระยะ
เจริญและระยะเสื่อม ระยะเจริญแบ่งออกเป็น ๔ ยุค มี
พระยาจักรพรรดิราชมาเกิดเป็นลำดับกันได้ ๔ องค์ คือ
เป็นยุคที่เจริญขึ้นตามลำดับ อายุของคนก็เจริญขึ้นนาน
เป็นลำดับตั้งแต่ ๓๐ ปี จนถึงมีอายุชยได้ ๘๔,๐๐๐ ปี
เจริญถึงที่สุดแล้วก็ถึงระยะเสื่อม แบ่งออกเป็น ๓ ยุค เป็น
ยุคเกิดโรคระบาดเกิดสงครามและเกิดข้าวยากหมากแพงต้อง
อดตาย อายุของคนเริ่มเสื่อมลดลงจนเหลืออายุชยได้ ๓๐ ปี
เท่านั้น เรื่องความเจริญและความเสื่อมของพรหมโลก
ที่กล่าวนี้ มิใช่ผิดอะไรกับเรื่องความเจริญและความเสื่อม
ของโลกและสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก เมื่อเจริญถึงสูงสุด
ก็มีเสื่อมลงเป็นธรรมดา

นอกจากกัลปดังกล่าวมาแล้ว ยังมีอตุณกัลป คือเป็น

กตปว้างไม่มีพระพุทธเจ้ามาตรวัด และพุทธกตป คือกตป
 ที่มีพระพุทธเจ้ามาตรวัด ถ้ามีมาตรวัดองค์เดียวในกตปนั้น
 เรียกว่าตารกตป ถ้ามีมาตรวัด ๒ องค์ เรียกว่ามณฑกตป
 ถ้า ๓ องค์เป็นวรกตป ถ้า ๔ องค์เป็นตำรมณฑกตป ถ้า
 มี ๕ องค์เป็นภทฺธกตป ได้แก่กตปในปัจจุบันนี้ ซึ่งมีพระ
 พุทธเจ้ามาตรวัด ๕ องค์ มาตรวัดแล้ว ๔ องค์ คือพระพุทธ
 เจ้า พระกุกุสันโธ พระโกนาคมน์ พระกัณฺฐป และพระ
 โคดม ยังจะมาตรวัดภายหลังอีกองค์หนึ่งคือ พระศรีอริย-
 เมตไตรย ภทฺธกตปมีความนานได้ ๒๓๖ ล้านปี และต้อง
 มาแล้ว ๓๕๓ ล้านปี เรื่องของกตปโดยย่อมีดังนี้ ชาวบ้าน
 รู้จักคำว่ากตปดี เพราะมีคำพูดติดปากกันอยู่เช่น “หมิ่น
 กตปแด่นกตปอนันตชาติ” (อ่านว่ากับกัน กตปเป็นภาษา
 ดั้งเดิม ถ้าเป็นภาษาบาลีก็เขียนกับปี) หมายความว่า
 เกิดและตายมาแล้วนานจนไม่รู้ว่ากี่ชาติ “ชั่วกับปีกตป
 พุทธันตร” หมายความว่าตลอดกตปซึ่งอยู่ระหว่างระยะ
 เวลาที่พระพุทธเจ้าองค์หนึ่งเสด็จ ปรีณิพพานแล้ว และมี
 พระพุทธเจ้าองค์ใหม่จะมาตรวัด

เรื่องกल्पทางทฤษฎีคำสอนอื่นกำหนดเป็น อย่างหนึ่ง
คือกำหนดระยะเวลาในระหว่างสร้างโลกและสร้างโลกเรียกว่า
กल्पหนึ่ง เวลาระหว่างที่ยังไม่ได้สร้างโลกใหม่เรียกว่า
ปรलयกल्पหนึ่ง ในชั้นเดิมแบ่งออกไป ๔ ยุค เรียกว่า
กฤตยุค (กฤตายุคในไทย) เตรตายุค (ไตรตายุคในไทย)
ทวาปรยุคและกัลป์ยุค ยุคเหล่านี้มีระยะเวลาที่ตลอดจนความดี
ความงามของโลกเรียงลงตามลำดับ ในกฤตายุคความดี
ความงามมีพร้อม ดังที่เรียกว่า ดัศยุค เป็นยุคมีแต่
ศีลธรรมความดีความงามจริงเทียบได้กับ Golden Age ของ
ฝรั่ง ในไตรตายุค ความดีความงามลดลงเห็นเด่นชัด
ในทวาปรยุคเหลือครึ่งหนึ่ง ถึงกัลป์ยุคคือยุคปัจจุบัน ความ
ดีความงามเหลืออยู่เพียงส่วนเดียว ในภาษาไทยถ้าพูดว่า
“เกิดกัลป์” “เป็นกัลป์” หมายความว่าเกิดวุ่นวาย
รบราฆ่าฟันกันทั่ว เดือดร้อนไปทั่ว ศีลธรรมเสื่อมหมด
หาความดีความงามไม่ได้ ยุคทั้ง ๔ นี้ เมื่อรวมกันก็เป็น
มหายุคหนึ่ง พินมหายุคก็เป็นกल्पหนึ่ง ถ้าจตุคทั้ง ๔ เป็น
บัญญัติแล้วจะเป็นดังนี้

ต้นขยา (ขมุขมัวคองเข้า)	๔๐๐	
วัน	๔,๐๐๐	กฤตายุค
ต้นขยา (ขมุขมัวคองคำ)	๔๐๐	
ต้นขยา	๓๐๐	
วัน	๓,๐๐๐	ไทรตายุค
ต้นขยา	๓๐๐	
ต้นขยา	๒๐๐	มหายุค
วัน	๒,๐๐๐	ทวาปรยุค
ต้นขยา	๒๐๐	
ต้นขยา	๑๐๐	
วัน	๑,๐๐๐	กตยุค
ต้นขยา	๑๐๐	

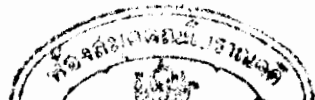
ต้นขยาคือระยะเวลาหัวต่อ จากยุคหนึ่งไปอีกยุคหนึ่ง
จำนวนเหล่านี้ถ้าเป็นปี ก็รวมได้ ๑๒,๐๐๐ ปี คุณด้วยจำนวน
พัน ก็เป็น ๑๒,๐๐๐,๐๐๐ ปี เป็นกตปหนึ่ง

เรื่องพรหมที่เก่ามานี้ เรามักจะไขปน ๆ กันกับพรหม
ของดทิตศาณานินตซึ่งเราเรียกว่าไธยศาตครี พรหมของ

โดยคำศัพท์เบื้องต้น เป็นพรหมผู้สร้างโลกเหมือนพระเจ้าของดัทททริคส์ เช่นเดิมครั้งสมัยดัทททริพราหมณ์ พระพรหมเป็นแต่พระวิญญาณดวงใหญ่ไม่มีรูปร่าง เป็นตัวตน (Impersonal) โลกธาตุและสิ่งทั้งปวงที่ปรากฏเห็น ก็ออกมาจากพรหม เมื่อตายหรือทำลายไปแล้วก็กลับคืนไปสู่พรหม หรือเข้าร่วมอยู่กับที่เดิม เพราะฉะนั้นโลกและสิ่งทั้งหลายในโลกจึง เป็นสิ่งไม่เที่ยงไม่แท้จริง มีที่เที่ยงและแท้จริง (Reality) ก็แต่พรหมเท่านั้น เป็นคติความเชื่อถือในจำพวกดัทททริคส์ตามที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า Pantheist ถ้าเทียบพรหมไม่มีรูปร่างตัวตน กับรูปพรหมในไตรภูมิ ซึ่งกล่าวว่าไม่มีรูปร่างมีแต่จิต (Mind) ไม่ปรากฏเป็นรูปพรรณสัณฐานใหญ่เล็กหรือมีวรรณะ ดำ แดง ขาว เหลือง พัน วิสัย ที่จะ แสดง เป็น รูป ได้ เหมือนลมพัดไปมาในอากาศ ใครๆ ไม่อาจแสดงรูปของลมให้ปรากฏได้ รู้ดีกว่าพรหมในไตรภูมิ จะมีที่มาจากพรหมของดัทททริพราหมณ์องค์หนึ่ง คือมาพระพรหมซึ่งไม่มีรูปร่างตัวตน ก็กลายมาเป็นพระพรหมมีตัวตน

เป็นพระพรหมผู้สร้างชนในไตรโลกียะด้วยศักดิ์ศรี พระพรหมผู้
 สร้างเราเรียกว่าธาดา พรหมหรือจักรพักตร์พรหม คือ
 พรหมดีหน้า เพราะท่านมีดีแค่ยรดีหน้า บางทีก็เรียกว่า
 พระครุฑโดยหงส์ คือพระผู้มีหงส์เป็นพาหนะสำหรับทรง
 ไปไหนมาไหน พระพรหมดีหน้าท่านไม่ได้อยู่ดำพังพระ
 องค์ เพราะท่านมีพระอรุณศักดิ์ เจ้ามืดแห่งวาทิตของ
 พราหมณ์ เป็นพระมหาดี เหตุนี้พระอรุณศักดิ์จึงเป็นพรหม
 หรือพรหมผู้หญิง ส่วนพรหมทางพุทธศาสนาดังกล่าวมา
 แดงมีจำนวนมากองค์ แต่เป็นพรหมถือเป็นพรหมจรรย์คือ
 ไม่มีเมีย พรหมเหล่านี้มีทศเนตรใหญ่กว่าพรหมทั้งหลาย
 เรียกว่าท้าวมหาพรหมหรือธัมมบิดพรหม ดังที่กล่าวออก
 พระนามท่านเมื่ออาราธนา พระสังฆี แดง พระธรรม เทศนา
 แต่ท้าวมหาพรหมมีลักษณะเหมือนพระอินทร์ คือเป็น
 ตำแหน่งหัวหน้าของพวกพรหมเท่านั้น อย่างเดียวกับพระ
 อินทร์เป็นหัวหน้าพวกเทวดา แต่มหาพรหมมีหลายองค์
 เพราะพรหมโลกมีอยู่หลายชั้น ในบรรดาท้าวมหาพรหม
 มีอยู่องค์หนึ่งมีฤทธิ์มากกว่าเพื่อน ไม่มีลักษณะเป็นพระ

พรหมผู้สร้างของไฉยศาสตร์ โดยที่ชาวไทยนับถือพุทธ
 ศาสนาและดลิตไฉยศาสตร์ ปน ๆ กันไปสืบเป็นประเพณี
 กันมาแต่โบราณกาล ดังที่คำกล่าวเข้าคู่กันว่า “พุทธ
 กับไฉย” พรหมของพุทธและของไฉยจึงเกิดปนกันขึ้น คือ
 ยอมรับนับถือพระพรหมผู้สร้างด้วย แต่เพื่อให้พระพรหม
 ผู้สร้างประพฤติพรหมจรรย์ ให้เขาละดับเดียวกับพรหม
 อันซึ่งไม่มีเมย์ ในหนังสือวรรณคดีของไทย จึงโอนพระ
 ฤๅษีผู้ดีของพรหม ให้ไปเป็นมเหสีองค์หนึ่งของ
 พระอิศวรเสีย จะได้รู้ได้ว่ารูรอดกันไปทีไรไม่มีขัดแย้งกัน
 ว่าพระพรหมมีเมย์ไม่ได้เพราะประพฤติพรหมจรรย์ เรื่อง
 พระพรหมเข้ามาอยู่ในคติ และ วรรณคดี ของไทย อยู่มาก
 ตลอดจนคำในภาษาไทย ก็มีคำพรหมเกี่ยวข้องอยู่หลาย
 คำเช่น เรียกบิดาบิดามารดาว่าพรหม เพราะท่านมีเมตตา
 กรุณาต่อบุตรเหมือนพรหม ซึ่งมีพรหมวิหารคือเมตตา
 กรุณามุทิตาและอุเบกขา เด็กที่เกิดมาได้ ๖ วันถือกันว่า
 พระพรหมจะเขียนเป็นเส้นไว้ที่หน้าผากเพื่อแสดงให้รู้ว่าจะมี
 ความเป็นความตายเป็นประการใด เรียกว่าพรหมลิขิต

(Fate) เมื่อพูดว่าถึงพรหมลิขิตก็คือถึงความตายดังที่ได้เขียนบอกกำหนดไว้ ดาษณิดหนึ่งเป็นรูปกบประกอบที่หัวเต่าในสถาปัตยกรรมไทย มีปราสาทและโบสถ์วิหารเรียกว่าพรหมสวรรค์ ดาษเป็นศาลี่เหลี่ยมซ้อนกันขึ้นไปเป็นรูปพระเจดีย์ มีไว้ที่หน้าจั่วเรือนแปบไทยเรียกกันว่าหน้าพรหมพักตร์ คำตั้งสอนของพระพุทธเจ้าบางที่ก็ว่าพรหมจักรผู้หญิงที่เป็นบริษัทยังไม่มดามี่ เรียกว่าหญิงพรหมจารีซึ่งตามความเดิมหมายถึงกุดบุตรผู้ กำลังศึกษา เต่าเรียนทางศาสนาพรหมณ์ หรือหมายความว่า เป็นผู้ชายที่ไม่ประพฤติในเรืองเมถุน ถ้าเป็นผู้หญิงเรียกว่าพรหมจารีณ์ซึ่งเป็นคำภาษาไทยก็นำมาใช้ แต่เป็นคำเกิดใหม่ เดิมใช้ว่าพรหมจารีคำเดียวมุ่งถึงผู้หญิงไม่ใช่ผู้ชาย ถึงเวदानกยงใช้คำน้อย

เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

๑ อิศรญาณชาญกตชนอักษรดาร์

เทศน์คำไทยให้เป็นทาน
โดยตำนานศุภอรรถดัดดี
ดำหรับคนเจือจิตจริตเขต
ด้วยมัวเมาโมห่มากในทรากผี
ต้องหาม้ามโนมัยใหญ่ยาวรี
ดำหรับขี้นมัวอาชาไนย
ชายชั่วเปิดอกหญิงชั่วดาร์โบราณว่า
หาพึ่งเรือเสือพึ่งป่าอชันดาไฉย
เราก็จิตคิดดูเดาเขาก็จิต
รักกันไวดีกว่าชังระวงการ
ผู้ใดดีดัดชอบยาก่อกิจ
ผู้ใดผิดผ่อนพักอย่าหักหาญ
ดิบดักไม่ถึงกับกิงพาด
เป็นชายชาญอย่าเพ้อคาดประมาทชาย

รักฉันนให้รอยเพียงฉัน
 รักยาวนานอย่าให้เย็นเกินกฎหมาย
 มีไช้ตายแต่เขาเราก็ตาย
 แห้งนดูฟ้าอย่าให้อายแก่เทวดา
 อย่าคิดบุญกรรมว่าทำน้อย
 ฟ้าตายย่อยมากเมื่อไรได้หนักหนา
 อย่างอนเปล่าเขากระจกกออกมา
 ต้องดูหน้าเดี่ยวทีหนึ่งแถวจึงนอน
 เห็นคอหักปักขวางหนทางอยู่
 พิเคราะห์หัดควรทงแถวจึงถอน
 เห็นเต็มตาแถวอย่าอยากทำปากบ่น
 ครองเดี่ยวก่อนจึงค่อยทำกรรมทั้งมวด
 ค่อยดำเนินตามไต่ผู้ไปหน้า
 ใจความว่าผู้มีคุณอย่าหุนหวน
 เขาถึงตากแดดเป็นนิจคิดคำนวณ
 ฤทถ์จนจึงดบายเมื่อปลายมือ
 เพชรอย่างดีมีค่าราคายิ่ง

ตั้งให้ถึงจะรู้ค่าราคาหรือ
 คอผู้คุมมีปัญญาจึงหาหรือ
 ให้เขาถือได้ว่าขายนชายเพชร
 ของสิ่งใดเจ้าว่างามต้องตามเจ้า
 ใครเคยเล่าจะไม่งามตามแต่ดีจ
 จำไว้ทุกสิ่งจริงหรือเท็จ
 พริกไทยเม็ดนี้คิดเดียวเคี้ยวยังร้อน
 เกิดเป็นคนเชิงดูให้รู้เท่า
 ใจของเราไม่สอนใจใครจะสอน
 อยากรู้เขาเราต้องก้มประนมกร
 ใครเคยห่อนจะว่าตัวเป็นวัวมอ
 เป็นบาจันยมนชมว่าเอก
 คนโหยกเหยกรักษายากลำบากหมอ
 อนัยศักดิ์มีไซ้เหล้าเมาแต่พอ
 ถ้าเขาขอเหมือนอย่างเงาให้เราค้น
 บ้างโดดเด่นเด่นว่าทำเป็นเจ้า
 เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูชน

ผีมันหลอกข้างผีตามทัน
 คนเหมือนกันหลอกกันเองกตัญญู
 ดั่งอย่าให้สูงกว่าฐานนาไปดั้น
 จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก
 คนด่าขามับัญญาหาไว้ทัก
 ที่ไหนหลัดแถมคำจงจำเอา
 เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด
 ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา
 ใครทำดังแฉกก็หย่อนมือลงเขา
 นักเลงเก่าเขาไม่หาญราญนักเลง
 เป็นผู้หญิงแม่หม้ายที่ไร้ผัว
 ชายมักยั่วทำเดียบเทียบข่มเหง
 ไฟไหม้เงินไม่เหมือนคนที่จนเอง
 ทำอดเก่งกับข้อคำว่ากระไร
 อันเส้าหินแปดศอกตกเป็นหลัด
 ไปมาผดักบ่อยเข้าเดายังไหว
 จงฟังหูไว้หูคอยดูไป

เชื่อน้ำใจดีกว่าอย่าเชื่อ
 หญิงเรียกแม่ชายเรียกพ่ออย่าไว้วางใจ
 มันชอบใจข้างปลดปล่อยไม่ชอบคุด
 ที่ห่างบดที่ชิดไซ้ให้ทะลุ
 คนจักษ์เหล่หัดไฟดัดพลัดกลิ้ง
 เขาปลาดหางเป็นครุฑปลาดหาง
 บนบกหนีออกด่าให้เดือดกกระเดือกกระตัก
 เขาย่อมว่าฆ่าควายเสียตายพริก
 รักหยอกหยิกขบขึงควายากดัวเดิบ
 มิใช่เนื้อเขาเป็นเนื้อกให้ดื้อปลาด
 แต่หนามคำเข้าตักกนกกรัดยั้งเจ็บ
 อันโลกตาบาปหนาคนค้นหาเข็บ
 เมื่อยรู้เก็บผัวทำพาจำเวร
 ถึงจริงนั่งไว้อย่าไขว่
 เต็มที่ครุเดียวเท่านั้นเขาดรรดเวร
 ไม่ควรกำเกินหน้าก้อย่าเกิน
 อย่าเพ็ดพิพิดคนชังนักคนรักน้อย

วาสนาไม่วุ่นวาย
 ถึงมีปากมีเดย์เปด้าเหมือนเต่าหอย
 ฝนร้อนตัวไม่ร้อนพดอย
 พดพดอยพดอยไม่คปากขรว
 แต่ไม่เฝื่อนหนึ่งคนอันหนึ่งแหวะ
 ดีเหยะเหยะคอกตะบันเป็นควนนิว
 ช้างถบอย่าว่าเด่นกระเด็นปลิว
 แรหรือหิวขังใจจะดีขาง
 ดึงเห่าเด่นกัไดใจกตักถ้ำ
 แควอยายกเยของเขาเบองหาง
 ค้องว่องไวในท่าของค้องท่าทาง
 คบหัวผางเดี้ยวม้วนจึงควรดิ้อ
 ถึงเพื่อนฝูงที่ขอบพอบชอบกันได้
 ถ้าแม่ให้เลี้ยงทุกคนกถักนุขอ
 พ่อแม่เลี้ยงมีคปกเป็นกกก้อ
 จนแฉ้วนเหมือนเปรดเหคุด้วยจน
 ถึงบุญมีไม่ประกอบขอบไม่ได้

ต้องอาศัยคิดจึงมีผล
 บุญหาไม่แล้วอย่าได้ทะนงตน
 บุญนรกับชังไม่ยังยืน (๑)
 ตัวยากอยากจะไปอาศัยเขา
 ถึงเป็นญาติก็เปล่าเหมือนผู้อื่น
 แม้มงมเหมือนนกจนจยงยืน
 การยิงปืนตกถึงแถวจึงดัง
 อันคดีใหญ่ในมหาชาตินี้
 เขาฝังดินดำดเขาไปทีในฝัง
 เดียงกตของดังฟังดเพียงหุฟง
 ปากคนดังของจริงยิ่งกว่ากตของ
 ถาทำดกจะดเป็นศรีศรีกต
 ถาทำชวชวจกตามต้นของ
 ความชวเราดบอยากดบตรของ

(๑) ความต่อจากนี้พิเคราะห์ดูเป็นของผู้แต่งอีกสำนวนหนึ่ง
 ผู้แต่งไม่ทราบเรื่องของเจ้าอิศรญาณ แต่ถ้อยคำสำนวนพอใช้จึงพิมพ์
 ไว้ด้วย

นอนแค้นของตุ้มตึกในกิจการ

เราทำผิดตั้งใดในราชกิจ

อุตุดำห้คิดอย่าแพร่่งแถงถำร

คิดถึงผิดจิตไม่เหิมฮักทะยาน

คิดถึงชอบแต่ก็ปานละเจิงใจ

เป็นข้าเฝ้าเหต่าเสวกามาตย์

ยิ่งกว่าทาสทาสค่าสินไถ่

อย่าให้จิตอย่าให้ห่างเป็นกตางไว

ฝ้ายช้างในอย่านำออกนอกอย่าเง

มิควรทูลก็อย่าทูลประมุขฮั

จะเกิดก่อตุกตามความแถง

อย่าพูดปดให้จับได้พูดไฟถ่แพง

ทูลแถวแบ่งมุดาอย่าให้เต็ม

อันความเรื่องเดียวกันดำคัญถำว

พูดไม่ดีแถวกเปถ่าไม่แถงแซม

ข้าวต้มร้อนอย่ากระโจมค้อยโตมเต็ม

วิดยแซมเต็มนอยร้อยซ้ำซ้ำ

ถึงโปร่งปรุในอุบายเป็นชายชาติ
 แม่ให้ลงมาตุคามขาดคำด้นา
 อันความหลงแม่ไม่ปดดังขาร
 แต่ทว่ารูปร่างค่อยบางเบา
 ขยาโอกรโยกอยู่ในโตกถันนิเวศ
 แค้นกปราชญ์ยังรูฟงผู้เขดา
 เหมือนเรือช่วงฟ่องดำในดำเงา
 เรือใหญ่เขาไม่ได้ใช้เรือเด็ก
 คนพินหนึ่งดังคิอถอมานะ
 ในทมิฬระแ่งจริงยิ่งกว่าเหล็ก
 เหล็กเผาไฟมอญไทยพม่าเจ็ก
 ผู้ใหญ่เด็กก็ค้ออนเพราะร้อนไฟ
 อนิจจังภาวนาว่ากุศล
 พากันบ่นวุ่นวุ่นบุญที่ไหน
 จังแต่ปากใจยังไม่จังใจ
 ค้อเมื่อไรดังเวชจิตอนิจจัง
 หลงโลกตามาบปก็ร้อยว่าบาป

ก็เดชะหยาบยังไม่สุ่ยยอมทุกขัง
 คณหาหากชักนำให้กำบัง
 เอาธรรมตั้งข่มกดให้ปัดตร้อน
 คนศรัทธาวาง่ายดบายจิต
 ไม่เบือนบิดเร่งทำตามคำสอน
 คนที่ไม่ศรัทธาอุราคดจน
 โง่แฉ่งจนถึงไม่ฟังก็ยังดั่ง
 หาเงินติดไถ่ไว้อย่าให้ขาด
 คำดังบาทหาไม่คดองเพียงต้องดั่ง
 ชาติตะปชาติแข็งค้องแห่งตรึง
 ชาติขมัง^{๕๕}ชาติอ่อนร้อนระตาย
 ของดั่งโคดงดัยให้พิศุจน์
 ไม่แกดงพูดธาตุทั้งดีใจหาย
 ดุดินน้ำดมไฟในแยบคาย
 ได้ระบายเท็จก็แปรแท้ไม่จร
 ปราบร้าเค็มพริกเทศเผ็ดโฉน
 เขอะไรดูเกิดยังเกิดหนอน

กตบ^๒พอน^๒พัน^๒พริก^๒ปลาร^๒้า^๒ธ^๒า^๒พร^๒
 ทง^๒เค^๒ม^๒ร^๒อน^๒ไ^๒ม^๒ถ^๒ง^๒ก^๒ร^๒ร^๒ม^๒เ^๒น^๒ช^๒ร^๒ร^๒มา^๒
 พุด^๒โก^๒ห^๒ก^๒ค^๒แ^๒ย^๒บ^๒ค^๒าย^๒อ^๒บ^๒าย^๒ป^๒ด^๒
 คน^๒ท^๒ง^๒ห^๒ม^๒ค^๒น^๒ง^๒พ^๒ง^๒ไ^๒ม^๒ก^๒ง^๒ชา^๒
 ท^๒พุด^๒ช^๒อ^๒ถ^๒อ^๒แท^๒แ^๒น^๒เจ^๒ร^๒จ^๒า^๒
 เข^๒า^๒ก^๒ว^๒า^๒พุด^๒ป^๒ด^๒ท^๒ก^๒บ^๒ท^๒ไ^๒ป^๒
 เ^๒น^๒เจ^๒า^๒น^๒าย^๒ผ^๒ค^๒ม^๒ว^๒า^๒ธ^๒นา^๒
 เขา^๒พ^๒้อ^๒ค^๒า^๒ด^๒ง^๒ข^๒ำ^๒ง^๒ด^๒ำ^๒ไ^๒ห^๒ค^๒ำ^๒ง^๒ไ^๒พร^๒
 มี^๒เม^๒ย^๒น^๒อ^๒ย^๒ห^๒ล^๒ก^๒แ^๒ด^๒ม^๒ก^๒แ^๒ด^๒ม^๒ไ^๒ห^๒
 ด^๒ูก^๒เข^๒ย^๒จ^๒น^๒แ^๒ด^๒ว^๒ก^๒ไ^๒ด^๒่^๒ค^๒อ^๒เ^๒น^๒เ^๒น^๒
 ค^๒ุ^๒ณ^๒ก^๒บ^๒โ^๒ษ^๒ด^๒อ^๒ง^๒แ^๒บ^๒ง^๒ร^๒เ^๒ง^๒ข^๒ำ^๒ง^๒ไ^๒น^๒
 ค^๒ุ^๒ณ^๒ถ^๒ิง^๒ไ^๒ห^๒ญ^๒ไ^๒ห^๒ม^๒ค^๒น^๒ไ^๒ม^๒เ^๒เห็น^๒
 โ^๒ษ^๒ด^๒ัก^๒เท^๒า^๒ห^๒ว^๒เ^๒า^๒เด^๒ก^๒เท^๒า^๒เ^๒็น^๒
 ไ^๒ห^๒ม^๒ค^๒เ^๒น^๒แ^๒ด^๒ธ^๒ร^๒ำ^๒น^๒ท^๒ว^๒บ^๒ำ^๒น^๒เ^๒ม^๒เ^๒อง^๒
 น^๒ำ^๒ไ^๒จ^๒เ^๒อ^๒ย^๒เ^๒็น^๒ก^๒ร^๒ร^๒ม^๒ไ^๒ม^๒ท^๒ำ^๒ห^๒ว^๒
 บ^๒ว^๒ช^๒ค^๒ง^๒ค^๒ว^๒ค^๒ง^๒ไ^๒จ^๒บ^๒ว^๒ช^๒ไ^๒ด^๒เ^๒ร^๒เ^๒อง^๒
 บ^๒ว^๒ช^๒ห^๒ด^๒บ^๒ร^๒า^๒ช^๒ก^๒า^๒ร^๒ห^๒น^๒ก^๒บ^๒ว^๒ช^๒ย^๒ก^๒เ^๒ย^๒เ^๒อง^๒

บวชหาเพื่องหาไฟบวชไม่ตรง
 หดายคำบดหดายแห่งแขวงป่าช้า
 อศุภพาเกิดพินิจพิศวง
 ป่าช้าใหญ่คือเคาไฟไยมีปลง
 ดังเวชลงว่าเผาผีทุกวี่วัน
 ดัดควมอมฤกษ์^๕พินต้องดัง
 ดำผู้หญิงรูปดีไม่ม่น
 กับคนจนแต่งอินทรีย์^๕นอีกอัน
 ดีด้วยกันดูเป็นไม่เห็นงาม
 บรรพชาดามปางนางดามผัว
 ชาติเก่าชัวเมียชงเขายังห้าม
 มักเกิดเงียงเงียงแง่แต่หาความ
 กาดดามหยาบช้าอุตามก
 เกหฐานหยาบช้าหาสะอาด
 มุดฝอยใบไม้ไผ่ญาติอย่ามุ่นหมก
 อย่าเข้าทำด้าตมนิยมรก
 ไฟจะตกตามไหม้ไม่ได้การ

กิ่งไม้เรียวหนามหนา คีตาหัก
 เห็นเดี่ยวบับก้อยู่ที่ทางกลางสถาน
 หยิบทั้งเดี่ยวบุญหนักหนา ยาชคร้าน
 ทำไปนานแล้ว กังวาลไม่ค้างคอง
 ถอดตำรา มากนัก ชุ่มกกรอม
 มีเดี่ยวชอบขัดสน จนจอนจ่อ
 ออกซื้อบาป ครางฮือทำม็องอ
 ไม่นึกดื้อต่อเดี่ยว คบเบียดเบียนใคร
 จิตดำรงคงทำไม่พด้าเพื่อง
 ดุ้หัดกเดี่ยวตามภาษา อัจฉาด้วย
 ถึงบอกถาภบาปแล้ว ไม่พอใจ
 มีหาไม่ออกดำหิรัญษากาย
 พระพุทธรูปของคฤทรมว่าดมปราชญ์
 บัณฑิตยชาติ เมธาบุญญาหลาย
 ดุ้คคิเบองหน้า ถาเขาตาย
 ทางอบายห่างไกล ไม่ไปเลย
 กระแด่พุทธรูป ก้าวว่ากระนั้น

เดียวฉันไม่กระหนนันท่านเอ๋ย
 ถ้ายากจนแด่รักคนมักยมเย้ย
 ภิปรายเปรยเปรี้ยบเทียบพูดเดี่ยบบาง
 ว่าพระชนกปราชญ์ชาติดีดุด
 วิบากบุญให้ผลจนต้องแต่ง
 ดักรรคนรักที่ไหนไม่แจ้งแจ้ง
 อยู่เขตแขวงธานีบุรีใด
 ยอคำคมมิตรจิตพาดฉันคานชั่ว
 จะพาดวให้เลื่อมที่เลื่อมใส
 คบนักปราชญ์นั้นแหละดีมีกำไร
 ท่านย่อมให้ความสบายหายประทุ
 ความเจริญและความนิบหนายน
 ที่เกิดมันไม่มากเท่าปากห
 อ้ายควตานักเบ้าแต่เจ้าช
 จมกรักแต่สุดพูดไม่เป็น
 ชั่วแต่กายวาจาย่อมปรากฏ
 คนทงหมดแมนแท้เขาแต่เห็น

ชั่วในใจยังบีบได้มิดแน่น
 ดิบห้าเต็มแถวยื่นเส้นไม่หมดมวณ
 คดตั้งขึ้นหมิ่นแดนแม่กำหนด
 โกฎิถ้านคดชันขับพอนับถ้วน
 คดของคนจนตากคนานวด
 เหลือกระบวนที่จะจับนับคดค้อม
 หินกับเหล็กชุดดีดเคาเกิด
 ไฟก็เกิดหินร่อยไปเหล็กไม่ผอม
 ถึงหินนิคกรวดกุดคุดค้อม
 อุดดำให้ถนอมใช้ไปได้ไม่นาน
 จะผ่าไม้ให้พินิจพิศดูท่า
 ให้เห็นว่าแตกไหนเหมาะจะจิงเจาะขวาน
 จะเข้าหากคนผู้ดูอาการ
 ถือโบราณถูกเดาจึงเขาคำ
 ห้าสิบมีประมาณฐานเก่าเก่า
 นำไม่เข้าท่วมถึงที่มีดินถนนำ
 โตเท่าผดมะขวิดดัดเร่งจกจำ

๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

ความรู้ท่วมหัวตัวไม่รอด
 เป็นคำสอนของคนเกรงกลัว
 เรียนวิชาไม่แม่นยำคะนาคะเน
 ไปเที่ยวเตร่ประจบสอพลอจึงจน
 ทะเดน้อยเท่ารอยโคลงไม้ไผ่
 โดยว่าใจยังกำหนดขจัดมรรคผล
 หึงขม้นชายปูนประมุขปน
 ไหนจะพ้นทะเลแดงตำแหน่งเนอ
 จงจกเรียกกระเซ้งกยกชนท้าว
 แมวตัวเด็กเขากว้าเป็นอ่าวเดื่อ
 แมวเป็นอ่าวของพยัคฆ์ขวานเครือ
 ไม่น่าเชื่อหูดานอะไรใหญ่กว่าอ่าว
 อึกซอหนึ่งเมืองเราชาวมนุษย์
 ย่อมว่าพุทธกับได้ยตังใจว่า
 ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันไปมา
 ทงเจรจารำคาญหูดไม่งาม
 พุทธแปลว่าพระเจ้าท่านกล่าวแก่

ได้ย่น^๕นั้นแปลว่าฝน^๕ใดถาม
 ผิดหรือถูกไม่ครึกครา^๕เจรจาตาม
 มี^๕เนื้อความในคัมภีร์^๕ बात^๕ใด
 ว่าพระพุท^๕ของค^๕ไปอาศัย^๕ผี
 ผี^๕ไปพึ่ง^๕บารมี^๕ที่ตรง^๕ไหน
 ถ้อย^๕ทถ้อย^๕ฟัง^๕กัน^๕น้อย^๕อย่าง^๕ไร
 ครน^๕ว่าได้^๕เข้า^๕ก^๕ซัด^๕ด^๕ท^๕ธิ^๕แรง
 เป็น^๕วาจา^๕กรรม^๕แปล^๕ว่า^๕ไม่^๕เข้า^๕ข้อ
 ร^๕แถว^๕ก^๕นง^๕ไว^๕อย่า^๕ได้^๕แดง
 แม่^๕พด^๕ง^๕ปาก^๕เดีย^๕ศ^๕ต^๕พ^๕ดา^๕ด^๕ค^๕น^๕แพ^๕ง
 มี^๕กระ^๕เว^๕ง^๕ข้าง^๕เป็น^๕โทษ^๕ประ^๕โย^๕ชน^๕น้อย
 หนึ่ง^๕นัก^๕ป^๕รา^๕ช^๕ญ^๕ญ^๕เช^๕ด^๕าก^๕ด^๕าว^๕กำ^๕นิ^๕ด
 ว่า^๕กระ^๕ต^๕าย^๕ต^๕าย^๕ไป^๕เก^๕ด^๕เป็น^๕ห^๕ิง^๕ห^๕อย^๕
 เพ^๕ระ^๕อย่าง^๕น้อย^๕ร^๕ศ^๕มี^๕ดี^๕จ^๕ิง^๕ย^๕อย^๕
 แด^๕ว^๕อย่า^๕พ^๕ด^๕อย^๕พ^๕ด^๕ไ^๕ถ^๕ด^๕เหมือน^๕ไม้^๕ติ^๕ด
 จะ^๕ค^๕บ^๕ม^๕ิ^๕ต^๕ร^๕ด^๕น^๕ิ^๕ท^๕น^๕ก^๕มี^๕เป็น^๕โทษ
 เก^๕ด^๕ข^๕ง^๕โก^๕ร^๕ข^๕ต^๕าง^๕ต^๕าง^๕เพ^๕ระ^๕ว^๕าง^๕จิต

ทั้~น~ระ~ว~ง~ค~ว~ท~ไ~น~ไม่~ทั้~น~ค~ิ~ด~
 เ~ห~ต~ุ~ด~ั~ก~น~ิ~ด~แ~ด~ว~ก~ไ~ด~ข~ด~ไ~จ~ก~ัน~
 ป~ร~ะ~พ~ฤ~ติ~ค~ิ~ด~ใ~้~ป~า~ก~ข~้าง~ถ~า~ก~ถ~า~ง~
 ค~ิ~อ~เ~ิ~น~ท~า~ง~ห~ำ~ม~ร~ัก~ใ~้~ช~ก~ด~ั~น~
 ฉ~ก~ด~ห~ุ~ก~ก~ด~ก~ด~ก~ด~ก~ด~ก~ด~
 อ~ำ~ย~ร~ม~า~ก~น~แ~ด~ม~น~เ~น~ค~น~ค~เ~ม~
 เ~า~ท~า~น~เ~ก~ด~ย~ด~อ~ย~ำ~เ~ก~ด~ย~ด~เ~น~อ~ง~ค~เ~ำ~
 เ~ิ~น~ค~เ~ห~ด~ำ~ผู้~ม~ิ~ด~อ~ย~ำ~ค~ิ~ด~เ~ด~ริ~ม~
 ก~ร~ว~ด~ั~ง~ไ~ร~ช~ว~ย~แ~ช~ม~ค~อ~ย~แ~ด~ม~เ~ม~
 ผู้~ม~ิ~ด~เ~ิ~น~พ~น~ม~ิ~ด~ใ~้~ก~ิ~จ~เ~อ~ง~
 ผ~ม~ย~า~ว~ย~ุ~ง~ท~ง~ไ~ว~ไ~ม~ด~ำ~ง~ห~ว~
 ด~ั~น~ท~พ~ง~แ~ด~ว~จ~ม~ค~น~ช~ม~เ~ง~
 อ~ำ~ว~ุ~ช~ป~า~ก~ก~ด~ำ~ว~ด~ั~ม~ค~น~เ~ร~ง~
 ย~ิ~ง~ใ~้~เ~ิ~น~เ~ด~ย~อ~ย~ุ~ก~ท~ก~ท~ก~ค~ำ~
 ช~อ~ง~เ~า~ท~อ~อ~ก~ท~ท~า~ง~พ~ิ~เศ~ษ~
 ถ~า~ร~เ~ห~ต~ุ~ก~ด~ก~เ~ิ~น~เ~น~ย~ง~ค~ำ~
 ค~ว~ำ~ห~ง~ำ~ย~ค~ำ~ค~อ~ก~บ~อ~ก~แ~ด~ว~จ~ำ~

กตางคีนกตางวณร่าอยู่ยอตรา
 ดุตระกุดกิริยาตอากัป
 ดุทิศจับเอาที่ผลต้นพฤษภา
 ดุนดาตเต่าเห็นทजेรจา
 ดุคงคากฟงหมายด้ายอบด
 นกกระจาบเดิมหนักหนามากกว่าแด่น
 ไม่เคียดแค้นด้ามค้ำยอมนมมืผล
 ครนภายหลังขอวดกำลังต่างถือคน
 พรานกษนกระหน่ำมาพากันตาย
 ดุโรงเรือนเปรียบเหมือนกบดั่งขาร
 ปลุกไฉนนานเท่าคร่าณด้านตาย
 แก่ดังแล้วโคร่งคร่างหนอร่างกาย
 ไม่เจิดฉายเหมือนหนุ่มกระชุ่มกระชวย
 คากมัวหวั่นกลัวเป็นครวครวคร่า
 หักชำไมไดยินเอาต้นด้วย
 แรกกถย่นอยกำลังงกถวย
 ฟันหักไปเสียด้วยไม่ทันตาย

แต่ฉันหาหน้ทำไม่จึงไม่แก้
 ยังปกแผ่พิ้งพานฝังต้งใจหาย
 เห็นสาว ๆ เข้ายั้งตะเกียกตะกาย
 คิดอุบายจะใคร่เน้งแต่เกรงจน
 คั่นแฉะวนพด้นคืบคืบด้วง
 ทานทั้งปวงจงอุดดำให้หากุศล
 พด้นชีวิตคึกคึกถึงรำพึงตน
 อายุคนนนั้นไม่ย่นถึงหมื่นปี
 อันความมรณาถ้วนหน้าดีศว
 แต่พระตรัสเป็นองค์พระชินศรี
 แด้นประเดรีฐูเลิศภพจบชาตรี
 ยังจรตเข้าสู่นิพพานเฮย ๆ.
